

HAYPÁL TIBOR

Vajúdasok és vetélések

NOVELLÁK

BUDAPEST

**Sorozatszerkesztő
SIMOR ANDRÁS**

**Fedélterv és tipográfia
JORDÁN GUSZTÁV**

© Haypál Tibor

Gyermekkorom élményei kevésbeszédű, puritán, kálvinista nagyközség faluközösségéhez kötnek. Belőlük származom, viselkedésük, erkölcsi normáik örök nyomot

hagytak bennem. Családom fokozatos elszegényesedésének kínzó rettegéseiről nehéz írni, mint ahogy gyermekkorom háborús élményeiről is.

A fojtogató perspektívatlanságból a Béri Balogh Adám Népi Kollégium volt számomra az első kitörési lehetőség. Forradalmi romantika párosult ott a demokracizmussal és a szolidaritással. Megnyílt előttem a világ. Igen fiatalon kapcsolódtam a munkásmozgalomhoz, s csaknem fél évszázada az újságíráshoz. Emberek ezrei szólaltak meg írásaiban, riportjaiban, életük gazdagította életemet, tapasztalataik segítették íróvá érlelődésemet.

Átéltam a kapitalizmusból a szocializmus felé tartó átmenet minden nehézségét, gondját, küzdelmét és örömét, s a kapitalizmusba való visszatérés minden kínját.

Társadalmi vajúdasok és vetélések keservét örökítettem meg ebben a kötetben, amely jobbra tárcanovellákat tartalmaz. A tárcanovella valaha a legkedveltebb és legsikeresebb magyar prózai műfajok közé tartozott, s ez áll talán legközelebb az újságíráshoz.

Haypál Tibor

Letölthető:

[\[PDF formátumban \]](#) [\[EPUB formátumban \]](#)

*„Árpád hazájában jaj annak,
Aki nem úr és nem bitang.”
(Ady Endre)*

Sírsirató

Hideg márciusi szél csapott arcába a Balaton felől, amikor leszállt a vonatról. Az üdülőváros pályaudvara előtti teret felbontották. Parkot létesítenek, szökőkúttal.

Küszködve a széllal, nekivágott a főutcának. Hajtotta a kíváncsiság a ház felé, ahol gyermekkorát töltötte.

Sok régi házat lebontottak, tornyos paloták hivalkodnak helyükön, s csillognak a tavaszi fényben. Tornyokkal ékesítették az új szállodát is, a nyugatiak kedvelik a várszerű építményeket.

Egyik építészeti költemény mögött rábukkant a megbúvó szerény kis fészekre, s melegség járta át szívét. Szüleivel az első ajtó mögötti lakásban élt. Az ajtót frissen mázolták, a konyhára ablakot vágtak, a tetőzetet is rendbe hozták, csak a málló vakolat árulkodik a szegénységről. Az apró tornácon kifeszített kötél pelenkák száradtak. Fiatalok lakják, gondolta, s tétova mozdulatot tett, hogy bekopogtasson, s megkérje őket, engedjék a falak közé néhány percre, de elbátortalanodott, nem akart alkalmatlankodni, magyarázkodni. Megindult sietve a víztorony felé, hogy majd a temetőből visszatérve a kora délutáni vonatot elérhesse.

A városi fürdő melletti utca egyik palotájának délinövényekkel zsúfolt télikertjében két fürdőruhás férfi és egy vöröshajú nő kártyázott. Az asztal ezüstvödréből pezsgősüveg nyaka nyúlt ki. Rejtett csövekből vizet permeteztek a levélzetre. Áttetsző pára lebegett a zöld hajtások felett. Percnyi káprázatnak tetszett minden. Valahol a növények háttérében fürdőmedence lehetett, tiszta, kellemes langyos vízzel.

Elfáradt, mire a temetőhöz ért, bal lábában az ér sajogni kezdett. A drótrácsos kapun nyomtatott szövegű nagy fehér kartonpapír virított. Megállt előtte, betűzgette.

FELSZÓLÍTOM A HOZZÁTARTOZÓKAT, HOGY A 25 ÉVES BÉRLETI DÍJ LEJÁRTA UTÁN, ÚJÍTSÁK MEG ÚJABB 25 ÉVRE SÍRBÉRLEMÉNYÜKET. AMENNYIBEN NEM TESZIK, TÖRVÉNYESEN BIZTOSÍTOTT JOGOMNÁL FOGVA, KÜLÖN FELSZÓLÍTÁS NÉLKÜL INTÉZKEDEM A MARADVÁNYOK ELTÁVOLÍTÁSÁRÓL, ÉS A SÍRT ÚJ BÉRLŐNEK ADOM EL.

SZABÓ JÓZSEF
temetőtulajdonos

Mintha megütötték volna. Először nem akart hinni a szemének. Még egyszer figyelmesen elolvasta a szöveget, aztán számolni kezdett. Jövő tavasszal lesz huszonöt éve, hogy édesanyját eltemették. Három év múlva édesapja is meghalt. Egymás mellett pihennek a sírban. Nézte a vakító papírt, összemosódtak a betűk, eleredt a könnye.

Ólmos lábakkal botorkált a temetőt átszelő széles sétányon. Középen, a ravatalozó sátor tetős épülete mellett egy Mazda állt, jobb oldali ajtaját nyitva felejtették.

A temető mindkét oldalát szélesítették. Kimetelték a bokrokat, egyengették a földet. Az ásókkal, lapátokkal, vermelőkkel dolgozó munkások közül kivált a szürkenadrágos, finom bőrdzsekit viselő, negyvenes, enyhén öszülő, elhízott úr, s megindult a Mazdája felé.

Talán ő a temetőtulajdonos, gondolta, és a gépkocsi elé állt. Az úr végigpásztázta tekintetével kopott ballonját, szoknyáját, s megakadt szeme a repedt bőrű, régi női csizmákon.

– Szabó úrhoz van szerencsém?

– Mit óhajt, kérem?

Megint elhomályosult a szeme az előtóduló könny miatt, Szabó úr arca óriás, lila masszává változott néhány pillanatra.

– olvastam az üzenetét, Szabó úr. Szüleim itt nyugszanak ebben a temetőben. Jövőre lejár a bérleményem. Nagyon szegény vagyok. Kicsiny nyugdíjból tengődöm. Ha az önkormányzat nem segítene, éhen halnék... Nekem arra is gyűjtenem kell, hogy ide zarándokolhassak... Könyörüljön a szüléimén. Hadd nyugodjanak békében.

– Ebbe a temetőbe sok pénzt fektettem – sziszegte a kellemetlen hang a lila arcból.

– Ha a magához hasonlókon megesne a szívem, tönkremennék. Én ebből az elhanyagolt temetőből gyönyörű sírkertet varázsolok. Méltó lesz városunk polgáraihoz.

Nagyot csattant az ajtó. Hallani lehetett a motor halk duruzsolását. A munkások kalapot emeltek távozó kenyéradójuknak.

Megszégyenülten indult a sírhoz. Rátette az olcsó műanyag koszorút. Huszonnégy évvel ezelőtt, amikor ezen a napon temették az édesanyját, még mellette állt a férje s vigasztalta. Amióta megözvegyült, nincs kivel megosztani a fájdalmakat. Öreg, betegen, magányosan él. Retteg a holnapoktól.

Örök nyugovóra tértél – mondta a plébános, amikor anyját temették. De pénz nélkül örök nyugalom sem lehet, mert a szegények kiűzettek a sírból, gondolta, s szemét megint ellepték a könnyek.

1994

Nosztalgia

Az épülő villák elöl a zsugorodó erdő a hegygerincre húzódott. A környék építkezési vállalkozója, hogy a szaporodó igényeket kielégíthesse, drága új gépek helyett olcsó munkaerőt vásárolt.

Bölelynt a kakukk-hegyi építkezéshez rendelte. Kézben cipelték a vasbetongerendákat a csigához, amelynek elnyűtt drótkötele veszedelmesen feszült az erőlködő emberek súlyától.

Elöl és hátul vasrudat nyomtak a gerenda alá. Kétoldalt megmarkolták a rúd végét. Az elöl állók hórukkot kiáltottak, s egyszerre emelték a terhet.

A palota előteréhez a szokásosnál nagyobb gerenda érkezett. Bölelynék emeléskor nagyot roppant a gerince, iszonyatos nyilallást érzett, s lerogyott a földre.

Hosszúnak tűntek a kórházban töltött hónapok. Nem tudott hálapénzt adni. Első havi fizetését még nem kapta kézhez. Évekig húzódó munkanélküliség után könyörült meg rajta a vállalkozó, amikor alkalmazta. Kiutálták a kórházból. Amíg betegen feküdt, felesége összeszúrta a levet özvegy munkatársával, s hozzá költözött. Váratlanul érte a csapás. Eddig nem szenvedett kudarcot. A nők kényeztették, versengtek érte, de neki igazából csak Ágnes kellett. Az özikeszemű, széplábú, keménycsöcsű Ágnes, aki remegett a vágytól, amikor magához szorította. Ágnestől kapta a Bölely nevet. Szeretkezéseik után szívesen masszírozta a vállát, gyönyörködött kőkemény izmaiban, dicsérte férfiasságát.

Felesége akkor kezdett másként viselkedni, amikor a vállalatot feloszlatták, ő meg padlóra került. Munka után futkosott. Senkinek sem kellett. Felélték tartalékaikat.

Ingerültek voltak, fojtogató szegénységben éltek, reményvesztetten.

Élete nagy szerelme, Ágnes keserves csalódást okozott, mégis, ahogy telt az idő, megbocsátotta, hogy a bajban magára hagyta. A kórházi látogatásokon kiolvasta szeméből, iszonyodik erőtlenségétől, rokkantságától, tehetetlenségétől. Ágnesnek bölely-ember kellett, akivel büszkélkedhetett, aki védettséget, biztosságot, boldogító öleléseket nyújtott számára.

Kettesben maradt fiával a másfél szobás lakásban, a Fegyvernek utcai hosszú szalagház negyedik emeletén. Ragaszkodott Gáborkához, s az is hozzá. Fél hétkor kelt, reggelit készített. Gáborka fél nyolckor iskolába indult. Bevetette az ágyakat. Elcsoszogott a boltba. A pénztárnál az áraktól mindig felszökött a vérnyomása. Egyre kevesebb jutott a szatyorba. Amikor összetalálkozott régi haverjaival, versengve szidták az infláció gerjesztőit, a dúskálkodó harácsolókat, a bérek és nyugdíjak sorvasztók, de kiutat egyikőjük sem látott a csapdából, amelyben vergődtek.

Otthon mindig akadt munka, mosott, főzött, takarított. Óvatosan mozgott, gerince mégis nyilallt, hideg, nyirkos napokon rosszulétek kerülgették. Nem adta fel.

Összeszorított fogakkal tette a tennivalókat.

A gyerek sovány volt, pedig a jobb falatok neki jutottak. Gyümölcsre, tejtermékre alig maradt pénz. A szegény ember egykori étele, a krumpli és a bab is megfizethetlenné vált. Megebédelt, mire Gáborka hazatért az iskolából. Alig evett, hogy több jusson neki.

Egyszer, váratlanul betoppant Ágnes nagy, mélék élettársával, s összecsapta kezét. – Istenem! Bölény, te csont-bőr vagy! Mi bajod van?

A nagy, mélék ember zavartnak látszott. Ágnes hivatalosan még Bölény felesége volt, mert válásra nem futotta kevéske pénzükből. A gyereket várták. Ágnesben feltámadt az anyai ösztön. Mindenáron látni akarta.

Gáborka hazatértekor nem örült az anyjának. Igennel, nimmel válaszolt kérdéseire, fitymálva méregette kísérőjét, a nagy melákot. Néhány perc eltelte után bejelentette, szakköri foglalkozásra kell mennie, s elnyargalt anélkül, hogy az ajándékba kapott Adidas cipőt megköszönte volna anyjának.

Kongtak szavaik az ürességtől, nem volt témájuk, a nagy, mélék ember karójára nézett, s ebből Ágnes megértette, itt az ideje a távozásnak.

Bölény sokáig magába roskadtnak ült az ablaknál, nézte az ólomszínű februári fellegeket, gondolatok, érzések nélkül, mintha mindent kiradíroztak volna belőle.

Sűrű homály fedte már a szobát, amikor eszébe jutott a nyomtatvány, melyet az önkormányzatnál nyomtak a kezébe, hogy kitöltse, amikor „a rendszeres nevelési segély” kérelme miatt felkereste őket.

Odacsoszogott a komódhoz, kihúzta a fiókot, s turkálni kezdett a sokféle kacat között. Hosszas kutatás után rátalált csaknem mindenre, amire a rubrikák kitöltéséhez szüksége volt. Előkerült a legutóbbi hónap nyugdíszelvénye, a csatornadíj, a vízdíj, a fűtés- és villanyszámla, de a gázszámlát nem találta.

A fiók mélyén vörös papírdoboz lapult, alsó csücskét átlósan nemzetiszínűre festették. Kézbe vette, felnyitotta. Először a fehér igazolványt pillantotta meg az ovális pecséttel. Csupa nagybetűvel gépelték rá a nevét, majd alatta apróbb nyomtatott írás következett: kimagasló munkájáért a *Kiváló Dolgozó* kitüntetés viselésére jogosult.

Az igazolvány alatt megpillantotta az ötágú csillagot, közepében a címerrel. Rég nem érzett melegség járta át, csakúgy, mint akkor, amikor mellére tűzték a kitüntetést, s hallotta a többiek tapsát.

Eszébe jutottak a jutalomosztások utáni bőséges brigádvacsorák, a nagykorsó sörök, a harsogó nevetések, a nótázgatások, s néhány percre megfeledkezett élete pokláról.

1995

Halálhírem

Rajta kívül már mindegyikük elmondta a kálváriáját.

Emőke, a hűséges asszony, aki más férfival sohasem feküdt le, a politikát szidta. Mértéktartó, szolid férje – évtizedek nyomasztó reménytelensége után –, ősz fejjel, későn ízlelt bele a politikai karrier mámorába. Körülzsongták a nők, csábították a masszázsszalonok, s valahol fölszedte a vírust...

Amália önmagát okolta. Fényűző palotájának lakomáin csömörlésig unta a ravasz

hímeiket, akik pénzére pályáztak. Tisztaságra, ártatlanságra vágyott. Rábukkant Tomikára, a tizennégy éves göndörhajú szüzeckére, aki először látott szép, mezítelen női testet: reszketett, az arca lángolt, szeme megtelt őszinte rajongással. Csak jóval később derült ki, hogy egy örült buzi hátulról beakasztott az anygali gyermeknek, s megfertőzte...

Rózsi a Rákóczi téren szedte fel a namíbiai atlétát. Heves volt, féktelen, véresre rágta a mellét, s óriási hímveszőjén szétszakadt a gumi. Rózsi a legjobb minőségű, legdrágább óvszereket adta partnereinek, mégis megtörtént a baj...

Most rajta a sor. Nézi őket, s elszorul a torka. Emőke foltokban hulló haját fésülgeti, s időnként kérdően ránéz. Amália halálfej-arcából kíváncsi szemek sűrgetik.

Rózsi nem kertel:

– Mi lesz már? Megkukultál?

– Hol is kezdjem? A Tulaj kritizálta a munkámat. Megijedtem, hogy visszalök a munkanélküliségbe, a nyomorba. Aztán váratlanul esti munkára rendelt. Sétált föl-alá a szőnyegen. Gépbe diktált. Amikor végeztünk, Napóleon konyakot vett elő. Sűrűn kínálgatott. Könnyű lebegést és megkönnyebbülést éreztem. Biztonságot, örömet. A Tulaj elégedetten méregetett. Hozzám lépett. Kezébe vette a nagyanyámtól örökölt zománcozott keresztet, mely vékony aranyláncon csüngött a nyakamban. Mohó arcán szétterült az áhítat. Térdelj le, mondta. Engedelmeskedtem. Lehúzta a cipzárt a sliccén. Becsuktam a szememet, sírtam. Lehet, hogy valami ősi ösztön vagy a csecsemőkor emléke támadt fel bódult agyamban. Engedelmeskedtem. Ettől az estétől kezdve a Tulaj háremének üdvöskéje lettem. A Tulaj csak válogatottan szép, fiatal lányokat szerződtetett az emberpiacról. Ejfekete, szende szőke, lángoló vörös sörényű, filigrán termetű vagy enyhén molett, nagytőgyű, egyaránt előfordult háremében. Szerette a változatosságot. Biztonságban voltunk, kiváltságokat élveztünk az óriás gépezetben, de azért a precíz munkát is megkövetelte, nem henyéltünk, mint az egykori basák háremhölgyei. Nem tudni, mikor és ki lett először HIV-fertőzött. Az AIDS halálháreme lettünk. Hiába volt a Tulajnak tengernyi pénze, ő halt meg elsőként...

Nyílt a kórterem ajtaja. Álarcos ápolónő tolt a tányérokkal zsúfolt kocsit, a helyiség megtelt a párolgó étel illatával.

1995

Kukaháború

Kiállt Teréz anyó a kövekből összehordott rogyant házikó elé, amely a Kakukk-hegy keletre néző meredek kőormához tapadva lapult, repedtkérgű kivénhedt mandulafák között.

Távolban, a Gazdagréti lakótelep panelházai mögött, sárgáspiros fényességű hajnal pirkadt. Enyhe keleti szellő cirógatta arcát, kendője alá bújt. Az esős, hűvös szeptember után megváltozott az idő, október első napjainak ajándékaként beköszöntött a vénasszonyok nyara.

Az erősödő fényben ragyogni kezdtek a fák rozsdavörös színei, s váratlanul az a régi hajnal jutott eszébe, amikor először csókolta, simogatta fölhevült fiatal testét a férfi, akit nagyon szeretett.

Fekete kandúrja nyávogása visszazökentette emlékeiből a valóságba. Erezte, ahogy a hozzáfutó macska lábához dörgölődzik, hallotta dorombolását.

Két nagyméretű piszkos műanyag szatyrot vett magához, s szaporán megindult az ösvényen, a hegy ölén pompázó villák felé. Kiért a kövecses dűlőútra, amelyről hamar elérte a műút kékeszürke szalagát.

A Nagymákfa utca első villájánál, a barnára pácolt magas deszkakerítés előtt, két kuka állt. Káposzta, karalábé, krumpli és banánhéj potyadék látszott a dugig tömött kuka teteje alól. Magához húzta a másikat, amely félig üres volt, kotorászott az újsághalmok, törött edények között, s mélyéről hosszúszerű, sárga női csizmákat bűvölt elő. Bőrükön a használattól apró ráncok látszottak, sarkuk megkopott, mégsem voltak lestrapáltak. Sarkalás és alapos suvickolás után kimehet velük a Fehérvári úti piac végére, ahol kézből kínálgatják áruikat a csórók a járókelőknek. Ez a nap jól kezdődött, Teréz anyó örömeiben régi slágert dúdolgatott.

Először az utca jobb oldalán levő kukákban vatyarászott, majd a bal oldaliakban turkált. Aztán átment a Kismákfa utcába. Mire az Irhás köz derekáig ért, roskadásig megtelt a két hatalmas szatyor, fenekük a földet súrolta.

A zsákmány nagyrésze jóillatú pezsgős-, boros- és sörösüvegekből állt, amelyek nemrég a legdrágább italokat rejtették magukban. Némelyiknek a fenekén lötyögött még egy kis maradék, Teréz anyó kikortyolgatta. Könnyű kábulatot érzett a francia pezsgő, a tokaji aszú, az egri bikavér cseppjeinek egyvelegétől.

Túlterhelten is odahajtotta a kíváncsiság a palotaként magasodó új épület előtti kukához. Tavasszal kopott rókaprémet halászott ki belőle, jó áron adta el a Fehérvári úti piacon. Itt gyakran akad tarhálni való. Minél gazdagabb a Tulaj, annál több megunt kacatot dob szemébe.

Letette a nehéz szatyrokat. Belehajolt a kukába. Porszívót ürítettek a limlom tetejére, kezével félresöpörte a szemetet, a fölkavart porszemcsék belepték arcát, a mélyebb rétegekből szokatlan bűz csapott orrába.

Váratlanul egy kéz nehezedett tarkójára, mely fejét mélyen belenyomta a kukába, s fojtott, rekedt férfihangot hallott:

– A környék mától az enyéem. Érted, banya? Itt már csak én turkálhatok! Ha még egyszer meglátlak ezen a vidéken, eltöröm a lábad!

– Eresszen... nyögte kétségbeesetten Teréz anyó, fuldokló köhögés rázta testét, hányás kerülgette. A kéz eltűnt a tarkójáról. Főlegyenesegett. Könnybelábadt szemmel nézte a farmerdzsekis, vérekes szemű, pálinkaszagú, borostás embert, aki egyik szatyrát lába közé fogta, másikat bal kezében tartotta.

– Adja vissza a szatyraimat! – követelte elvékonyodó hangon, s a lompos emberhez lépett, de az úgy eltaszította, hogy a kuka mellé zuhant.

Föléje magasodott a lompos. Vigyorgott.

– Ne lássalak többet, vén szipirtyó, mert összetöröm a csontodat! – mondta, s elindult a lejtőn a tömött szatyrokkal.

Teréz anyó agyát soha nem érzett indulat borította el. Föltápászkodott, kézbe kapta a kuka melletti törött téglát, s a lompos után vetette magát.

Minden erejét összeszedve ütött. A téglá megcsúszott a tar koponyán, végighorzsolta a jobb fültövet, s a vállhoz csapódott. Lompos elejtette a szatyrokat, az üvegek csörömpölve kalimpáltak a lejtőn. Megingett, de nem dőlt el, csikorgó fogakkal támadt Teréz anyóra. Fellökte. Fejét többször a flaszterhez verte. Az elernyedő öregasszonyt a legközelebbi kukához vonszolta, felnyitotta a tetejét, s behajította a felsőtestét, hogy úgy tűnjön, mintha a szemétkben keresgélne. Majd sietős léptekkel

eltűnt a kanyarban.

Nemsokára szemétygyűjtő kocsi zaja törte meg az Irhás köz csendjét. A kukáslegény a hátsó lépcsőn állt, versenyt fütyült a lombok között koncertező madarakkal. Leugrált a díszes kapuk előtt megtorpanó kocsiról, kézbe kapta a kukákat, az etetőhöz lendítette őket, horkant a motor, s a henger alakú bendő válogatás nélkül mindent elnyelt.

Egyre feljebb kúszott a nap az égen, enyhe meleget árasztott. Kávé, kakaó, mézes jázminea, pecsenye, frissen sült kuglóf és pirítós illata áradt a kerítések mögött tündöklő villák konyháinak nyitott ablakaiból.

A kanyar előtti lejtős részen a kukáslegény először a szétszóródott üvegeket s a nagyméretű piszkos szatyrokat észlelte. A legközelebbi kapu kukájába hajolva fakóruhás asszonyt látott. Egyik keze furcsán csüngött.

Rosszat sejtve ugrott le a hátsó lépcsőről a kukáslegény, kiemelte az öregasszony felsőtestét a kukából. Üveges szemek meredtek rá a ráncos arcból, és a nyitott fogatlan száját frissen alvadt vér festette pirosra.

1995

Sorsforduló

Jolán a nyolcvanas években érte el játékboltjának rohamos fellendülését. A munkáskerületben épült, új lakótelepen élők többsége fiatal házaspár volt, lakástörlesztési s egyéb kedvezményeiket a gyermekek számához kötötték. Szaporodott a gyermekáldás. A szülők, nagyszülők nem sajnálták a pénzt játéokra.

Karácsonykor és húsvétkor volt a csúcs. Az ünnepek előtti hetekben megtelt a tágas üzlet vevőkkel. Jolán kétnaponként feltöltötte a készletet. Trabant kombijával mindig legkorábban érkezett a nagyelosztó udvarára. Dugig tömte a kocsit áruval, a tetőcsomagtartóra széles hevederrel rögzítette a papírládákat.

Kényeztették a gyerekeket. Volt akinek apja, anyja, nagyanyja, nagyapja külön-külön tette le ajándékát a karácsonyfa alá. Az ajándékozni készülő vásárlók öröme Jolánra is átragadt. Feltöltődött energiával, sokat nevetgélt, mindenkihez kedves volt.

A hatalmas lakótelep hétköznapijain is akadt munkája. Névnepokra, születésnapokra vagy vidéki rokon gyerekeknek vitték a játékokat.

Egyre szélesedett a választék. Mini autócsodák, helikopterek, repülőgépek, rakéták, úrhajók, elnyűhetetlen kis munkagépek, gyönyörű színes Barbie-babák, félelmetes óslények, felfújható gumicápák, fókák, krokodilusok, történelmi korokat idéző ólomkatonák népesítették be a boltot.

Zárás után néha órákig ült Jolán a pult mögötti zöldernyős lámpánál. Számításokat végzett. Nagyobb helyiség bérlését tervezgette, tágas raktárral, kisegítőként tanuló lányt akart, s Trabant kombiját új Lada kombira szándékozott cserélni.

Rendszerváltáskor Judit asszony, a sarki bútorbolt tulajdonosa, meghívta a környék kereskedőit egy kis, késő esti tereferére. Bezárták a bejáratit ajtót, lefüggönyözték a kirakatot, elhelyezkedtek a kanapékon, fotelekben, s a komódon álló üvegekből konyakot, whiskyt, vodkát, bort, sört, pezsgőt töltögettek maguknak. Jolán alig ivott, keveset beszélt, a lelkesen áradó szavak magukkal ragadták. Ismételtette magában a hallottakat. Szabadverseny lesz... A Nyugat meghálálja ötvenhatot, akkor persze nem

kockáztathatott, de most mindent jóvátesz... Most is élen jártunk a kiugrásban... Elengedik adósságainkat... Segélyekkel árasztanak el bennünket... Mi leszünk Európa kistigrise... Kádár mögött a csóró Kelet állt, mégis megúsza ötvenhat után az inflációt... Mögöttünk a gazdag Nyugat áll... Magasabbról indulunk... Fellendülünk...

Judit asszony belépési nyilatkozatokat osztogatott a reményektől és alkoholtól fölhevült gyülekezetben. Szabadok vagyunk és demokraták, nevetett Jolán az úrlapra pillantva, s a legközelebbi könyvvállvány üres polcán szép, rajzolt betűkkel kitöltötte a rubrikákat.

Rövid idő múlva kiderült, a Nyugat nem adakozó természetű, s a behódolt területekről extraprofitot szeretne bezsebelni. A Világbank és a hazai pénz-maharadzsák kalkulációi alapján, a kilencvenes évek elején, megkezdték az átalakítást. Százerek kerültek utcára. Úrrá lett a rettegés. Leértékelt áruvá vált a munkaerő. Lenyelték a sértéseket, megalázásokat a munkahelyeken, pisszenni sem mertek.

Egyre ritkábban nyitották Jolánra a bolt ajtaját a lakótelepen. Akik betévedtek, sokáig turkáltak a játékok között, s ha vettek valamit, a legolcsóbbat választották.

Jolán a túlélés lehetőségeit latolgatta. A minimálisra csökkent forgalom miatt a bolt már a létfenntartáshoz szükséges jövedelmet sem tudta biztosítani. Egyre drágult az élelmiszer, a közlekedés, a víz, a gáz, az áram, a ruha, a mosószer, megemelték a gyógyszer és az egészségügyi ellátások költségeit. Törvényesített fosztogatás kezdődött az infláció geresztésével.

Elhatározta, annyi pénzt vesz fel takarékpénztári betétjéből, ami a létfenntartását biztosítja. A politikusok néhány nehéz évről beszéltek, melyek után fellendülés következik. Kikoplalja ezeket az éveket, gondolta, s aztán lesz pénzük megint játékokra is az embereknek.

Váratlanul duplájára emelték a bolt és a raktárhelyiség bérleti díját. Álmatlan magányos éjszakáin sokat töprengett. Mit csináljon? Nem vehet ki többet a takarékból, mert akkor a nehéz éveket nem tudja átvészelni. Végül döntött. Majd fellendülés után kifizeti a bérletet...

Havonként érkeztek a felszólítások. Eleinte még válaszolt rájuk, később olvasatlanul szemétkosárba dobta őket.

Tollseprűjével a játékokat porolgatta a polcokon, amikor a társasház intézőbizottságának elnöke, hóna alatt alumínium mankójával, rányitotta az ajtót. A látogató közölte, a közgyűlés követelte, tegyen feljelentést a bíróságon a bérleti díjakkal tartozók ellen. Utoljára figyelmezteti: fizessen, mert ha nem, még ma küldi a bíróságnak a feljelentést. A türelmi idő letelt. A lakók átkozódnak a felemelt közös költségek miatt.

Rekedten nevetett a savanyúképű rokkant Jolán érvein, a föllendülésbe vetett hitén, majd a szélesre tárt ajtón kiszökdelt a ködös novemberbe, hogy a följelentést megtegye.

Keserves időszak következett. Tévedhetetlen zseniknek tetsző pénzügyminiszterek tűntek fel, s buktak el, egymást váltva. Milliárdos panamák izgatták a közvéleményt. Jolán teljesen megöszült, erős altatókat szedett, gyakran kínozták fejfájások. Bagóért elkótyavetyélte Trabant kombiját. Szerette volna eladni kóceráját a megrekedt árukkal, pultokkal, rakodókkal együtt, hirdetéseket adott fel, de senki nem jelentkezett.

Már az utolsó ezreket vette ki a takarékból, amikor a bíróságtól megérkezett az idézés. Kitűzték a tárgyalás napját. A kamatos kamatokkal együtt elképesztően nagy volt a tartozása. Tudta, tárgyalás után a végrehajtók következnek. Kiürítik a boltot, aztán felmennek a lakásába, elviszik a televíziót, a nagybácsitól örökölt barokk kanapét a selyemhuzatú székekkel, a patinás komódot, a franciaágyat, a három festményt, a kicsiny perzsaszőnyeget, amelyet még a nagyanyja vett. Ám a tartozás jelentős része

így is fennmarad. Mit lehetne tenni?

Nézte a kihalt utcát a kirakat rácsai mögül. Tejszínű ködfoszlányok ereszkedtek a síkos járdára. Sovány, sápadt kisfiú bukkant elő a ködből, megállt a kirakat előtt. Tekintete végigpásztázta a játékokat, s megakadt a vékony zsinegen függő repülőgépen. Sóvárogva bámulta egy darabig, majd rosszkedvűen tovább akart indulni, de Jolán megzörgette az üveget, s intett neki.

Tétován állt a kisfiú a pult előtt. Jolán kiemelte a repülőgépet a kirakattól, s nekiadta.

– Nincs pénzünk, apu munkanélküli – rebegette a gyerek, szemét lesütve és vissza akarta adni.

– Nem baj – felelte Jolán, s hosszú idő óta először mosolygott. – Ez az én ajándékom.

Másnap iskolából hazafelé tartó gyerekek özönlöttek a boltba. Kopott, szakadt, kinőtt ruháik, elnyűtt cipőik, rossztápláltságuk szegénységről árulkodott. Vágyakozva nézegették a játékokat, majd nagy, kerek szemekkel Jolánra tekintettek.

– Megajándékozlak benneteket – mondta emelt hangon, ünnepélyesen Jolán, s a legközelebb álló barna kislánynak Barbie-babát nyomott a kezébe.

Lerámolta a polcokról a játékokat a pultra. Kicsiny kezek nyúltak felé, tülekedés támadt, ő pedig sietve osztogatta a portékát. Ráragadt a gyermekek vidámsága, könnyű lebegést érzett. A később jövőknek már csak a kirakati játékokból jutott.

Szétszéledt a gyermekcsereg. Jolánt körülölelte a csend. Kuporgott a sarokban a kényelmetlen hokedlin, az üres polcok között, iszonyú fejtörést gyötörte, és lassacskán elhagyta maradék ereje is.

*

Csak a folyosón jutott ágy Jolánnak a pszichiátriai osztályon. Zsúfolt volt a folyosó is, a fekhelyektől alig lehetett mozogni. Bebújt a szakadt huzatú, nehéz paplan alá, falnak fordult és behunyta szemét.

A zsidbasztó altató eltüntette a fénylő gyermekarcok kellemes emlékét, az adóssága miatti rettegéssel együtt.

1996

Jégverés

Karácsony előtti napon temették apját. A szertartás után, otthon kisírt szemmel némán ültek az asztal körül. Az üresen maradt szék a halálra emlékeztetett. Asztalra borulva találták apját, s amikor keltegették, lefordult a székről, már nem volt benne élet.

Húga állt fel elsőként az asztaltól. A szomszéd szobából áthallatszott zongorájának szomorú hangja. Anyja is elment. Kötényt kötött maga elé. Konyhai zajok vegyültek a zongora mélabújába. Amikor nagyanyja váratlanul ismét zokogni kezdett, nem bírta tovább, kiment az udvarra. Ténfergett, majd bement az üres istállóba, ahová bevitték a

fűrészbakot meg a tuskót, hogy védett helyen lehessen fát aprítani. Ráült a fűrészbakra. Magába roskadva nézte az üres jászolt. A nyolcvanas években három fejőstehén állt az istállóban. A sarokban külön férőhelyet építettek a bikaborjaknak. Érdemes volt bikát nevelni. Jól megadták az árát.

Ők vettek először Ladát a faluban. Anyja a szövetkezet baromfikelletőjében dolgozott, apja a szőlészetben, nagymama vezette a háztartást. Húga zongorázni tanult, s amikor tanára dicsérni kezdte tehetségét, apja zongorát vett neki az egykori gazdag patikus özvegyétől.

Érettségi után apja Gödöllőre küldte az agráregyetemre. Mintha most is hallaná szavait: „Imre fiam, ha majd elvégzed, családot alapítasz, szép nagy házat kapsz tőlem, idővel még elnök is lehetsz a szövetkezetben.”

Hatalmas sertésólat építtetett apja a hátsó udvarban. Öt anyakocát tartott. Évenként negyven hízórt értékesített a szövetkezetben keresztül. Ontotta a szövetkezet az olcsó takarmánytápokat, a tagok versenyeztek a sertéshizlalásban. Gazdagodott a falu. Áramlott a sonka, a tojás, a gyümölcs, no meg a pénz a parasztportákról a városban élő gyerekeknek, unokáknak.

A fordulat villámcsapásként érte a falut. A hatalomra jutott reformkommunisták átálltak a kapitalizmushoz, pusmogták az emberek, s úgy tetszett, mintha valami érthetetlen csoda történt volna. Később arról is érkeztek hírek, hogy a vezetők családtagjaiknak mesés gazdagságot harácsolnak.

Apjából előtört a régi paraszti sóvárgás a föld után. Gyorsan társakra talált. Kiszgazda szervezetet alakítottak. Sokan kiléptek a szövetkezetből.

Családjuk öt hold öreg szőlőt vitt a szövetkezetbe annak idején, most a nemrég termőre fordult csárdahegyi új telepítésből hasítottak ki részükre öt holdat. Hét hold szántót is kaptak a Püspökdombon, déli fekvésűt, amelybe belesüt a nap. Ott is szőlőtelepítésbe kezdtek. Mindent tudó kis, piros kínai traktort vettek a megtakarított pénzből.

A bizakodások ellenére a kilencvenes évek rosszul kezdődtek. Elakadtak a takarmánytápok, majd megfizethetetlenül drágák lettek. Nem vették át a tejet. Nyakukon maradtak a hízórt, később fanyalogva a javát mégis fölvásárolták – bagóért. Apja küldöttség élén fölment a kiszgazda földművelési miniszterhez, aki hivatkozott a piacgazdaságra, a külföldi értékesítési nehézségekre meg az áldozatvállalás fontosságára.

Apja sírt, amikor kénytelen volt vágóhídra adni három bőven tejelő tehenét. Felhagyott a sertéshizlalással is, az anyakocákat levágták. Kiürültek az istállók.

Első évben fagy- és jégkár ellen biztosították a szőlőt. Kegyetlenül megemelték a biztosítási díjakat. A tavaszi fagyok elvitték a termést. A biztosító alig fizetett. Akit nem ért fagykár, annak is lefölözte hasznát a megváltozott, nyereszkesedésre éhes biztosító. A gazdák a következő évben már nem biztosítottak.

„Imre fiam – mondta az apja –, gyere haza, szükségem lesz rád, úgy sincs értelme annak, hogy tudományokkal tömjék a fejed.” Húga sem járt már zongoraórákra, érettségi után nem jelentkezett a Zeneakadémiára, letett az álmairól.

Minden erőt a szőlőre összpontosítottak. Maradék pénzüken a bognárral új hordókat csináltattak, a házuk alatt húzódtó, hosszú pince megtelt velük.

Harminc fok feletti augusztusi hőségben dolgoztak apjával a Csárdahegyen. Sűrűn fényesedtek a tőkéken a nagy szőlőfejek az érlelő napfényben. Jó termés ígérkezett. Télen istállótrágyával szórták meg a szőlőt, s ez éreztette hatását.

Délben elővették a tarisznyából a kenyeret, szalonnát, zöldhagymát, borosüveget, s

a szerszámoskamra előtti deszkaasztalnál, a diófa hűvösében falatozni kezdtek, amikor megdörrent az ég. Sárgásszürke jégfelhőt kergetett följük a hirtelen támadt szél. Diónagyságú jég szemek verték földre az érésnek indult nagyszemű szőlőfejeket. Minden erejét megfeszítve húzta be apját a szerszámoskamrába. Együtt akart pusztulni szőlőjével.

Ezt a csapást apja már nem volt képes elviselni. Gyilkolta magát a méregerős törkölypálinkával, mindenkivel gorombáskodott, kiábrándultánátkozta a megveszekedett világot. Csak Örzse nagyanyó tudta kis időre megszelídíteni. „Téged fiam elkényeztetett az élet – dohogott –, azért vagy ilyen törékeny. Mi lett volna veled a háború előtti világban. Akkor is rettegtünk a fagytól, aszálytól, betegségektől, tönkremenéstől, de nem a pálinkához menekültünk. Jöttek a végrehajtók, elárverezték az emberek feje fölül a házat, mégsem roppantunk össze. Még a nagygazdák közül is volt, aki befuccsolt, és koldusbotra jutott. Olyan vagy te, fiam, mint a csecsemő, aki ki-dugja fejét a kényelmes burokból és visítozik...”

Fázni kezdett. Lelépett a fűrészbakról, kinyitotta az istálló ajtaját. Hideg csendbe dermedt minden az udvaron. Menekülni szeretett volna, de tudta, nincs hová mennie.

A kertvégi rozoga deszkaajtón át kijutott az ösvényre, amely a Janicsár-dombra vezetett. Óvatosan haladt a csúszós úton, kiálló ágakba kapaszkodott. Fönn a nagy fenyőfánál muzsikált a szél, lobogtatta sálját.

Belelátott a szülőfalujába. Füst gomolygott a kéményekből. Karácsony előtti sütések-főzések illata lebegett a házak felett. Hófelhők gomolyogtak az égen, fehér karácsony közeledtét jelezve. Diós- és mákoskalácsok ízére emlékezett, összefutott szájában a nyál.

Elsárgult parlagfüvel benőtt földek foltjait látta a falu körül. A föld termékeny tételéhez nem elég a vágy, sem a tulajdonjog – morfondírozott magában keserűen. Az előregedő falu tehetetlensége miatt a tönkrement parasztok majd olcsón eladják a földeket egy új földesúrnak, aki előbb-utóbb itt is biztosan előkerül.

1995

Kiűzöttek

Kavicshegyek piramisainak tövében álltak. Az újdonsült Tulaj túlkiabálta a kavicsrosták zaját.

– Maga nekem nem kell! Ki van rúgva!

Kalányos Adám ijedten nézte a halszemű, vérmes arcú embert, akinek széles egyenes bajusza alatt keskeny cápaszáj rejtőzött.

– Soha nem volt ellenem panasz – hebegte. – Ne tessék elküldeni. A feleségemet elbocsátották a csokoládégyárból, asztmás kislányom van, idős anyám is nálunk él. Négyen tengődünk egy keresetből. Mindent megteszünk magának, meghúzzuk magunkat a kis vityillóban. Nálam jobban senki sem őrizte ezt a telepet... Elismerték buzgóságomat, igazgatói jutalmat kaptam, s egyszer a Balatonra is elküldték családosul üdülni...

– Mondtam már, maga nekem nem kell! A vityillót is megvettem a teleppel. Eltüntetem ezt a tetűfészket. Szedje a cókmókját és pucoljon a pereputtyával együtt.

Ne akarja, hogy erőszakhoz folyamodjak!

– Mi baja velem, uram? – Kalányos Adámnak elkeseredettségében vizes lett a tenyere, az elnehezült légzéstől horpadt melléből sípoló hangok törtek elő. – Mit vétettem?

– Nem bízom a fajtájában! – köpte oda dölyfösen a Tulaj, s nagy léptekkel elindult Mercedeséhez.

Kábultan vánszorgott vissza Kalányos Adám a vityillóhoz. A hozzáalapuló csapott-tetős fáskamrát két éve építette, miután összegyűjtötte a szükséges téglákat, deszkákat, hullámpalát. Kívül-belül mindent hófehérre meszelt. Az egyszobás, kopott bútorzatú lakás mindig ragyogott a tisztaságtól.

Felesége, Luca a rántást kevergette, anyja a konyha sarkában hálöhelyén a dikón kötögetett. Amikor elmondta a Tulaj döntését, először feleségén tört ki a hisztériás roham, majd átragadt anyjára. Fűlsüketítő szitkozódásba, keserves jajgatásba kezdtek, egymást túlkiabálva a legrémesebb átkokat szórták a Tulajra. Elszabadultak indulataik, nem figyeltek csitító szavára. Majd őt is szidni kezdték tutyimutyi tehetetlensége miatt.

Megfájdult a feje. Magukra hagyta őket.

A buszállomáshoz vezető dűlőúton találkozott Ritával. Irkákkal, könyvekkel tömött piros hátizsákját nehezen cipelte a vézna kislány. Nagy, barna szemében ragaszkodás és szeretet volt, ahogy ránézett.

– Hová mégy, apa?

Nem tudott válaszolni. Megsimogatta hullámos, kékesen csillogó, szép, fekete haját, s tovább indult.

Ahelyett, hogy vigasztalnának, segítenének, tanácsot adnának, hisztiznek, dohogott magában az asszonyokra gondolva, s kezdte érteni apját, aki néha lekevert egy nyaklevest anyjának, ha nagyon szájait... Felesége akkor is dühöngött, amikor megözvegyült anyját felhozta Szabolcsból. Rita a konyha dikóról beköltözött a szobába. Felébredt, amikor az asszonyt gyömöszölni kezdte, tágra meredt szemmel bámult rájuk a telihold kék sugárzásában. Azóta Luca félve csinálja, az ágy nem nyikordulhat, a sóhajok, a lihegések, az apró örömteli kis nyöszörgések, suttogások elmaradnak, nincs önfeledt beleélés, eluralkodott rajtuk az óvatosság meg a csend. Luca kielégületlen és ideges. Lehet, hogy Rita csak színleli az alvást, suttogja gyanakvón, ha hozzányúl a testéhez.

Sokáig várt a buszra, majd kétszer is átszállt, míg a Dzsumbuj negyedhez nem ért. Rátalált az aládúcolt, lakhatatlanná vált, lebontásra ítélt házra, ahol nagybátyja lakott. A kapualj dohos, penészes büzt lehelt. Az udvarban, a törmelék- s szeméthalmok között, fűrge férgék surrantak.

Az udvarra néző földszinti lakás előterében a leszerelt villany- és gázóra nyomai látszóttak.

Kalányos Péter a szoba félhomályában, a pokróccal takart sodronyos ágy szélén ülve, horpadt alumínium lavórban lábat mosott. Együttérzéssel hallgatta unokaöccse délelőtti keserves találkozását a Tulajjal. Sokáig dörzsölgette lábujjait a lenvászon törülközővel. Mióta az építőiparból nyugdíjazták, széles arca alatt lötytyedt kis tokát növesztett. Elmondta, hogy két szabolcsi rokon fiú lakik náluk, a felesége pereputtyából. Padlóra fektetett matracokon alszanak a sarokban. Miután régi munkahelyüknek, az állami gazdaságnak földjeit széttrancsírozták, s parlagfű terem rajtuk, elmenekültek szülőhelyükről. A munkaközvetítővel hiába kísérleneznek. Pedig mindenféle munkára vállalkoznának. Néha akad üresedés. Elloholnak a címre. Végigmérik őket. Nem kellene. Újabban már a Moszkva téri emberpiacon is

válogatnak. Holott a kiválasztottak éhbérért dolgoznak vért verejtékezve. Most a nagytényi bolgárkertész paprikáját árulják. Sára ángyi vastag, visszeres lábaival a Móricz Zsigmond körtérre cipelt nagy vesszőkosárral, a fiatalabb fiú a Kelenföldi pályaudvar aluljárójában, az idősebbik a Boráros téren kínálgatja a járóelőknek a paprikát. A kertész alig lök nekik néhány forintot. Ez is valami! A semmiből nem lehet megélni.

Mikor nagybátyjától hazatért, anyja és felesége már megcsendesedett. Közölték, holnap körmenetre indulnak, s ajánlatos neki is elmenni, mert már egyedül csak Jézus segíthet.

Húsvét köszöntött rájuk. Némán álltak a kavicsrosták, a dömperek, a tehergépkocsik. A kavicspiramisok csúcsát glóriával fonták körül a reggeli nap sugarai.

Bezárták a telep kapuját s elindultak. Elöl ment Rita a nagyanyjával, utánuk Ádám és Luca baktatott. A por belepte cipőiket, mire a dülőutat elhagyták. Sokáig vártak a buszra.

Az utolsó percekben érkeztek. A körmenet élén megindultak az énekes asszonyok. Megemelték a feszületeket, zászlókat lengetett a tavaszi szél. A kígyózó körmenet végén tarkaruhás roma asszonyok ballagtak átszellemült arccal. Közéjük vegyültek. Anyja a rózsafüzért morzsolgatta, felesége félhangon fohászzkodott, Rita bámulta az éneklő sokaságot. Alleluja! Alleluja! Zengett az örvendezők ujjongó éneke, s Ádámra is ráragadt anyja bizakodása a Megváltóban, aki segít minden bajbajutotton.

Késő délután ballagtak hazafelé, fáradtan és éhesen a dülőúton. A szél sűrű felhőket kergetett az égen, hidegre fordult az idő.

A telep kapuja előtti gazban találták szegényes cókmókjukat, a rogyant szekrényt, a kopott asztalt edényekkel zsúfolva, a sámlikat, a felemás székeket, a heverőt, a kiságyat, a tükröt a nagy, sárga műanyag lavórba téve.

A vityillót a buldózer a kerítés mellé tolt. Füstös kéménytéglák keveredtek a töredezett vályoggal, a repedt hullámpalával, gerendamaradványokkal. A vakolattöredékeken fehérén virított a méz.

Kinyílt a kerítés bal oldalára állított lakókocsi ajtaja, kopaszra nyírt, testes, bőrdzsekis fiatalember lépett ki rajta, nyomában egy dühös doberman. A kutya acsarkodva rontott a kapuhoz, amelyen fényes, nagy lakat fogta össze a láncot. A telep új öre közömbösen nézte a kétségbeesett családot néhány másodpercig, majd visszament a lakókocsiba, s kint hagyta a kerítésnek ugráló, bőszerű állatot.

Megeredt az eső. Özvegy Kalányosné ráncos arcán összemosódott az eső a könnyecseppekkel. Térdre roskadt, összekulcsolt kezét égfelé emelte, belenezett a felhőkbe, reszkető hangon könyörgött.

– Jézusom! Tudom, könnyezel nyomorúságunkon, de ez nem elég, tégy csodát velünk!

Egyre sűrűbb és nagyobb cseppekben esett. A kutya behúzódott a lakókocsi alá, amelyből rockzene áradt a sötétülő délutánba.

1995

A segélykérő

Az önkormányzat szociális ügyekkel foglalkozó előadója végigjárta a füsttől és portól szürke szalagház bejáratait. A megadott címen elfelejtették feltüntetni a lépcsőházat, s a kaputelefonokat böngészve, csak az E betűvel jelzettnél talált rá Molnár Pálné lakására.

A nyolcadik emelet 16. számú lakás ajtajában gömbölyded, széles csontú, derűs arcú, kopott kardigánt viselő hölgy nyitott ajtót a csengetésre, s kedvesen fogadta az előadót, akit az értesítésnek megfelelően reggel óta várt és akinek a jövetelében, amikor már dél felé cammogott az idő, kételkedni kezdett.

Az előadó, magával cipelve a délelőtti környezattanulmányok fáradtságát, leroskadt a felkínált székre, s nézte a fehér kontyos, derűs öregasszonyt, akit mély ráncai láttán a hetvenesek közé sorolt.

A sublóton csoportkép állt. Szőke, vékony férfi, kövér, alacsony, középkorú nő, kamaszlány és huszonévesnek tűnő fiú fogta közre Molnárnét a képen. Belenevettek a fényképezőgép lencséjébe, mintha karneválról érkeztek volna.

– Hozzá tartozók? – bökött a képre az előadó.

– A lányom, a vejem meg az unokáim.

– Ők nem támogatják?

– Nem.

– Miért nem?

Az öregasszony hangja megremegett. – Rosszul megy a soruk. Tudja, a lányom az NDK-ba ment férjhez. Mérnök, akár a férje. Nagy szerelem volt, jól éltek. Örültem a boldogulásuknak. Most a lányom, a fiú unokámmal együtt, munkanélküli. A kislány még tanul. A vöm fizetéséből élnek négyen. Évek óta. Nagyon szűkösön. Miből segíthetnének?

– Mennyi a nyugdíja?

Felmutatta a szelvényt, amelyet már előre az asztalra készített.

– Szégyellem megmutatni, olyan kevés! Amíg élt a férjem, két nyugdíjból valahogy eltengődtünk. Abban az időben a rezsiköltségek sokkal olcsóbbak voltak. Egyik nyáron a párom kókadózni kezdett. Rák. Kínlódás lett az életünk. Járt hozzánk a doktornő, és nagyon rendes volt, a hálapénzt is csak hosszas unszolásra fogadta el. Temetés után elbotorkáltam a rendelőjébe. Kértem, ha tud, segítsen, mert a nyugdíjamból nem tudok kijönni. Egy magányosan élő, szintén rákos öregember gondozását ajánlotta. Elfogadtam. Az aggastyánnak torokrákja volt. Elnémult, már csak mutogatni tudott. Emelgettem, fürdettem, tisztába tettem, elláttam mindennel. Egyszer szájához húzta a jobb kezemet. Azt hittem, meg akarja csókolni. Beleharapott. Akkor nagyon dühös lettem. Otthagytam. Megfogadtam: tájára sem nézek. Másnapra megbocsátottam, és megint eljártam hozzá, tettem, amit tennem kellett. Szükségem volt a pénzre.

– Az aggastyán halála után jötevőmhöz, az orvosnőhöz fordultam. Van egy selyempincsim, mondta, ha elvállalja a sétáltatását, megkapja tőlem, amit az öregtől kapott. A doktornő férje vállalkozó. Kettesben élnek, kényeztetik a selyempincsit, mintha a gyermekük lenne. Két évig minden áldott reggel és este, a megszokott időben, levittem a parkba a pincsit. Elvégezte a dolgát, futkározott, barátkozott a többi kutyával. Szuka volt, óvnom kellett, nehogy meghágják a kanok, s korcsokat hozzon világra. Iszonyodtam kezdetben a sok, dolgát végző, erőlködő szobakutyától. Tudja, valamikor régen falusi leány voltam. Rengeteg kutya volt a falumban, de soha nem végezték ember szeme előtt a dolgukat. Elhúzódtak a kertek mélyébe, a bokrok, fészerek, ólak mögé. Úgy látszik, azokban a kutyákban volt valami ösztönös szégyenérzet. A mi parkunkban kiég a fű, sárgulnak a bokrok a rengeteg kutyapiszoktól. A legkeservesebb a karácsony esti és szilveszter esti sétáltatás volt. A

gazdik ilyenkor a hegyek között síeltek. Nekem az ünnep dupla munkává változott. Körülöttem nyüzsgött a dolgukat végző kutyák tömege. Ennek az óriás lakótelepnek egyetlen nyomorúságos parkja van. A pincsi gyakran túlette magát, székrekedése lett, sokáig kellett várnom. Nem szégyellem, etetéskor néha belekóstoltam a Pedigré Pálba. Nem is képzelem, milyen ízletes.

Két hónappal ezelőtt a doktornő közölte velem a rossz hírt: elköltöznek a lakótelepről, villát vettek az Ördögórom lejtőn. Természetesen viszik magukkal a pincsit, vége a sétáltatásnak, ott, fenn a hegyen különben is lesz cselédjük. Minden megoldódik... Kétségbeesésemben felajánlottam a kutyáját sétáltató ismerős tanárnőnek, gépészmérnöknek, kiskereskedőnek, főpincérnek, hogy minimális összegért vállalom kutyasétáltatást. Szívesen átruháznák rám a feladatot, mondták, de nem futja a keresetükből. Tengődnek ők is. Türelmetlenek, idegeskednek a kutyáikkal, mert kifutnak az időből. Sürgeti őket túlzásfolt életük... Nekem, tudja, az lenne a vigasz, kedveském, ha valami munkát kaphatnék. Elvállalnék bármit, ami erőmből telik. De munka nincs, a nálam fiatalabbak is ettől szenvednek. A távfűtés, a melegvíz-szolgáltatás, az áram, a gáz díja, az élelem ára meg egyre magasabb. Tudom, sokan élnek hozzám hasonló nyomorúságban. Koldusok országa lettünk. Éhínség ólalkodik már körülöttünk. Ide jutottunk! A nagy rablók meg milliárdokat tesznek zsebre... Na, de nem politizálok. Nem tudhatom, kiféle-miféle. Maga megértőnek látszik. Sajnos, kénytelen vagyok az önkormányzat felé nyújtani a tenyeremet. Pedig szégyellem a koldulást. Nehezen írtam meg a leveletem, de hát élni kell valamiből, a sok munka után, amit ledolgoztam, csak nem pusztulhatok éhen öregségemre. Amikor még dolgoztam, a nyugdíjjárulék levonásáról sohasem feledkeztek meg! Mostanság, a szándékos inflációnöveléssel, kifacsarnak mint egy citromot, s legszívesebben a szemébe dobnának.

Az előadó a sok nyomorúságot látott emberek fásultságával vette elő a nyomtatványt, amelyet ilyen esetben ki kell tölteni, és a papíron szereplő kérdéseket föltette özvegy Molnár Pálnénak, aki ezen a napon hivatalosan is gyarapította a segélyre szorulókat számát.

1994

Tóbiás futása

Elletéskor Tóbiás nappalait és éjszakáit a juhodályban töltötte. Amikor az állami gazdaság juhásza volt, váltótárssal dolgozott, s prémiumot kaptak a bárányok után. A nagy osztozkodáskor a Birkacsárda tulajja megvette a nyáját a hodállal együtt, szélnek eresztette a váltótársat, s szerződteséskor, a silány béren kívül, egyéb juttatásokról hallani sem akart. Nem volt más választása. Feleslegessé vált emberek csellengtek egyre sokasodva a környéken. Az éhbér is többet ért a semminél.

Félálmban, a hodály fapriccsén, gyakran motozott a sötétben, felesége nevét mormolva, s a semmibe nyúlt. Teltek a napok, egyre jobban hiányzott Viola. Fagyos éjszakák után, délelőttönként már ereje volt a február végi napnak. Kiállt a hodály elé, nézte a jégtől szabaduló vizek csordulását, s elnehezült szíve a vágyakozástól.

Vasárnap takarmányporciózásnál megcsúszott a trágyalében, s végighasadt ülepén a nadrág. Bőrét is megkarcolta a deszkából kiálló szög. Vékonyan csordogált combján a

vére. Sebhintőpor és kötszer után kutatott, de az egészségügyi láda üres volt. Kifogyott a törkölypálinka is az üvegből, pedig fertőtlenítésre jó lett volna. Nem tehetett mást, biciklire ugrott, s taposta a pedált a falu felé.

A sáros dűlőútról rátért az agyagos ösvényre, s lerövidítve a távolságot, a nyitott kertekaljáról közeledett házához.

Tyúkok kapirgáltak a hátsó udvar gőzölgő trágyadombján. Benézett a disznóólba, az elnyújtózó koca csecsbimbóit öt rózsaszín bőrű malac szopta, éhesen, mohón döfkölődve.

Falnak támasztotta a biciklit, a kamrán keresztül közelítve, a hátsó ajtón nyitott a tágas konyhába.

Az asztalfőn szétterpeszkedve a Tulaj ült, kabátját otthonosan a széktámlára terítette. Feketét szürcsölgetett. Ősz haja kuszáknak látszott, az örömmel jóllakott ember boldogsága sugárzott arcáról. Ahogy fölneézett, tekintete elsötétedett. Bömbölni kezdett.

– Tóbiás! Mit keres maga itt? Otthagyta az elletést?

– Maga mit keres itt? – kérdezett vissza, dühtől remegő szájjal, s ökölbe szorított kézzel indult feléje.

– Tóbiás... – A hálóból nyíló ajtóban Viola jelent meg. Teltkarcsú alakján feszült a ruha. – Észnél légy, Tóbiás! – kiáltotta, s tüzelt az arca.

– Szeretném, ha nem értené félre a helyzetet – mondta kissé lehiggadva a Tulaj. – Csupán azért vagyok itt, hogy munkát ajánljak a feleségének. Szobaasszonyra lenne szükségem. Megbeszéltük azt is, a gyerekeket felveszem italos fiúnak júliusban, ha befejezi az általánost. Legyen észnél, ember! Jót akarok magának. Pénz áll a házhoz. Maga meg rám akar rontani? Ki látott ilyet?

– Bolond ez! – toldotta meg a Tulaj szavait lesajnálóan Viola. – Elönti a vér az agyát a gyanakvástól, de ahhoz pipogya, hogy az OTP-részleteket fizesse a ház után. Négy hónap lemaradásunk van. Minden fillérre szükségünk lenne!

Elerőtlenedtek Tóbiás karjai. Bénán, tehetetlenül állt néhány pillanatig. Elakadt benne a szó. Ha az asszonyon találta volna a Tulajt, most minden egyszerűbb lenne, gondolta. De mi van, ha nem hágtta meg? Gyanakvása miatt kenyér nélkül maradjanak? Mi lesz a gyerekkel? A hirtelen rászakadt félelem és bizonytalanság lefékezte indulatait. Elveszítette önmagát, régi hetykeségét.

Sarkon fordult, becsapta maga után az ajtót. A kamrában leemelte a szegről régi kopott farmerét, kicserélte az ülepénél elhasadt nadrággal, a karcolással már nem is törődött, a vér ráalvadt lábszárára.

Hideg nyugati széllel szemben haladva csúszkált, döcögött a bicikli Tóbiás alatt. A dűlőút keréknyomában jéggé dermedt a hóié. Időnként eltakarták a kergetődző felhők az ég hályogossá vált szemét, a Napot. A sűrűsödő homály később mindent elnyelt, csak méternyire látta maga előtt az utat.

Megrázta nyakán a kolompot a vezérkos, amikor a hodályba lépett. Viharlámpát gyújtott. Csendben pihent a trágyaszagú melegben a nyáj. A sarokban elkülönített anyajuhokhoz sietett, gyengén bégetni kezdett a tegnap született kisbárány. Egyik vemhes nyugtalannak látszott. Megemelte hátsó lábát, tapogatta a hasát, a nemzőszervét, holnap ellik, állapította meg dörmögve. A dikóhoz indult, rádólt a szétterített subára, a puli vinnyogott mellette, mintha érezné sebzettségét. Megemelte a lámpaüveget, ráfújt a lángra, lobbant egyet s kialudt a fény. Vaksötétben vergődött a lelke.

Viola elárulta! A Tulaj csörgeti a júdáspénzt, s Violát megveszi, fiával együtt.

Cserélgeti majd a gyűrött, nedves lepedőket a vendégek után... Cafka lesz. Elfelejtí fehér menyasszonyi ruhában tett fogadalmát... Micsoda nászéjszakájuk volt! Viola sírt a gyönyör kábulatában, amikor megszabadult szüzességétől. Övé lett a környék legszebb lánya. Hajnalig mulattak a pusztaiak lakodalmukon, a feldíszített régi csárdában...

Forgolódt Tóbiás, testét kiverte a hideg verejték... A Tulaj először gyönyörű, aranyszőke, zöldszemű, fehérbőrű, nagycsöcsű, szelíd rutén babát hozott Kárpátaljáról szobaasszonynak. Maruszja magyar faluban nevelkedett, ismerte a nyelvet. Megörjítette a magányos hímekeket. Egyre magasabb lett a tarifája. Az ébenfekete hajú kuvaiti kereskedő, aki bárányokért jött a pusztára, vastag aranyláncot vett Maruszjának, s magával vitte országába... A második szobaasszony bukovinai volt. Csillának hívták. Tüzesvérű, kacér, démonikus jelenségként tündökölt. Férfifaló természete páratlannak tetszett. Román maffiózók vertek tanyát januárban néhány napra a Birka csárdában, s elcsalták Csillát Németországba... Kiábrándult a Tulaj a jöttmentekből. Kutatni kezdett a pusztában szobaasszony után. Nagy pénzt ígért, mégis elzárkóztak előle... Viola a pusztát is elárulta, eladta magát. Őt meg, ha túri, mindenki rongyembernek tartja majd...

Tóbiás a falat döngette öklével tehetetlenségében. Rosszat sejtve nyüszített a puli a dikó alatt... Nemrég még azt tervezgette, hogy cseperedő fiát az iskola után maga mellé veszi majd bojtárnak. Mindenbe beavatja. Ahogy vele tette az apja, azzal meg a nagyapja. Évszázadokig apáról fiúra szállt a látszólag egyszerű, mégis oly bonyolult mesterség. Mert például könyvből bajos lenne megtanulni, hogyan kell a pulit jó terelővé idomítani. Amikor bűdössántaságot kaptak a birkák, s imádkozva, térden állva legeltek, az állatorvos gyógyszert adott, de ő félretette. Maga készítette az orvosságot, ahogy a régiek csinálták. Gyorsan gyógyultak a juhok. Kontár legeltette a szomszéd nyáját, s keservesen kínlódott a betegséggel, az állatorvos gyógyszere keveset ért. Akkor a főállattenyésztő megkérte, segítsen neki, ő meg a másik nyáját is kikezelte... A fiából híres juhászt szeretett volna nevelni, aki túlszárnyalja jutalmakban, kitüntetésekben, tekintélyben... De Pistikéből csak hajlongó lakáj lehet ebben az eszement világban.

Nemrég, szabadnapjain a pusztabeliekkel sokat borozgatott, beszélgetett a régi csárdában, amit lebontottak. Volt miből enni-inni, mulatni. Hagymamártásos, illatos ürücombok, gulyáslevesek, paprikások, tokányok gőzölögtek a tányérokban, a festetlen deszkaasztalokon. Viola is jól keresett, a gazdaság üzemi konyháján szakácskodott. Régi, gyermekkori barátok között éltek, meghitt, bensőséges viszonyban. Senki nem gondolta akkor, hogy megint olyanra fordul a világ, amilyen régen, a háború előtt volt. A vén juhászok átka idézte azt az időt, amikor csak levett kalappal beszélhettek pökhendi urukkal...

Hajnali derengés hozta szemére az álmod. Csahitolás ébresztette. A puli a vemheseknek elkerített sarokból szaladt a dikó felé. Tóbiás, aki ruhástól aludt, megdörzsölte a szemét, és rohant a vajúdo állathoz.

Keserves ellés volt. A kisbárány rosszul feküdt az anyjában. Tóbiás megizzadt, mire világra segítette. Most hiányzott a siker megszokott öröme.

Elnehezdedtek végtagjai, lassan, fáradtan mozgott. Szórta a takarmányt a kosoknak, üröknek, jerkéknek, bíbelődött a kisbárányokkal. De nem tudott a régi odaadással figyelni a munkára. Egyre csak a Tulaj fölényes, ravasz arcát látta maga előtt. Minden a Tulajé! Neki elletí a juhokat. Az ő báránykái bégetnek. Övé lesz a gyapjú, neki üti a markát az eladott juhokért járó pénz. Mindez nem elég, bárgyúvá, együgyűvé, jámborrá, gyávává szeretné tenni, de ő nem birka. Addig ember az ember, amíg tartása van.

Fojtogatta a hodály levegője. Kelepcének tűnt minden. Életében először érezte a pusztán kívüli nagy ismeretlen világ vonzását, s egyszeriben mámoros lett tőle.

Etetés után kiült a takarmányos elé a kispadra. Meleg áramlatok érkeztek délről. Nagyokat koppanva hulltak a jégcsapok az ereszről a földre. Hóié csordogált a jégvárta alatt.

Előtűnt az útkanyarban biciklijével szomszédja, az öreg Csiszli, a közeli gabonatóró éjjeliőre. Tóbiás intett neki, hogy álljon meg, és odament hozzá. Kezet fogtak. Nehezen szólalt meg.

– Jani bátyám! Mondja meg Violának, elmentem. A Tulaj meg keressen magának más juhászt!... A fiam ugorjon el a puliért...

– Mi történt, Tóbiás? – Rosszat sejtve nézett rá az öreg.

Dühösen legyintett.

– Mindent megért majd szavak nélkül is, Jani bátyám – mondta elmenőben.

Magára kapta báránybéléses dzsekijét, szalonnát, hagymát, kolbászt, kenyeret tett a tarisznyába, s elindult a szántóföldeken át a műút felé. Minden zegét-zugát ismerte a tájnak, sokat bolyongott a nyájjal a tarlókon, árokpartokon, legelőkön, dűlőutakon. Ismerte az ösvényeket, fákat, mezei kutakat, csicsergésükről is megkülönböztette a madárfajtaikat, akár a mezei vadakat nyomaikról.

Távoli harangszót hozott a szél, amikor elérte a műutat. Teherautóknak, kamionoknak integetett. Ügyet sem vetettek rá. Már éppen azon volt, hogy gyalogszerrel indul el, amikor egy kamion lefékezett, s kihúzódva az út szélére, megállt.

Hosszúarcú, keseszemöldökű férfi vigyorgott rá a lehúzott ablaküveg fölött kihajolva, s nevét kiáltotta: – Tóbiás!

Megismerte Pléhszájút, akit fénylő műfogai miatt mindenki így becézett. Még az állami gazdaság idején gyakran megfordult náluk. Birkákat szállított Közél-Keletre. Egyidősek voltak. Többször mulattak együtt a régi Birka csárdában. Pléhszájúval sokan barátok voltak a pusztában. Jó volt hallgatni, amikor kalandozásairól beszélt.

Kinyílt a kamion ajtaja. – Hová vigyelek, pajtás?

– Mindegy hová. Világgá megyek!

– Viccelsz?

– Komolyan mondom.

– Gyere!

Pléhszájú helyet csinált a vezetőfülkében a tatáros arcú, pödröttbajszú, szikár embernek. A fülke melegében érezni lehetett Tóbiás bakancsának trágyaszagát.

Elmondott mindent a hosszú úton Pléhszájúnak. Megkönnyebbült a lelke.

Csendben hallgatta végig a kamionos, majd hangjában tömény szomorúsággal megszólalt.

– Sajnos a harácsolóké lett a világ, pajtás! Elölük nem menekülhetsz, ott vannak mindenütt... Most a Vásárcsarnokba fuvarozok árut. Van ott egy öreg, kövér kofaasszony. Távoli rokonom. Ideiglenesen talán befogad a kamrájába. Néhány garast is dob, ha segítesz neki.

Besötétedett. Sűrűsödött a forgalom a főváros közelében. Pléhszájú minden idegszálával a síkos utat figyelte. Tóbiás elaludt. Rémeket láthatott álmában, mert nyöszörgött, fejét a kamionos vállára hajtva.

A Vörös kocsmá

A völgybe szorult falu megszépül a szeptemberi délután verőfényében. Kőfejtés ritmikus robaját hozza a hegy horpadt homlokától a fákat borzolgató szellő.

Elindul az ösvényen, amelyen gyermekkorában telente gallyat cipelt hátán az erdőből. A templomkert melletti patak korhadt deszkahídján átsétálva, beér a település központjába. A kocsmá előtt kuvasz ül, nyelvét öltve liheg a melegben.

Belép a nyitott ajtón. Falábú a bádognyűt mögött poharakat mos, és kockás ruhaszalvétával fényesre törli őket. Kongó üresség. Kopott székek, asztalok. Áporodott dohányfüst s szeszes italok szaga vegyűl a frissen olajozott padló bűdösével.

– Jó szerencsét, Pista bátyám!

– Nocsak! Leereszkdétél hozzánk?

A borostás, mélyen barázdált arcban gunyoros zöld szemek csillognak. Apja egykori bányásztanítványának, a robbantómesternek, a kő szétmorzsolta bal lábát, azóta Falábúnak hívják. Most is úgy bánik vele, mintha gyermek volna.

– A szokásosat, Pista bátyám!

Falábú kiemeli a háromdecis poharat a többi közül. Görbenyelű decis bádognyűlvel merít a vörösboros tartályból, beleönti a pohárba. Megemeli a poharat, fény felé fordítja, gyönyörködik benne.

– Látod, ennek van színe, íze, zamata! – Szokásától eltérően, a decis bádognyűlvebe spriccel a szódavizes üvegből, komótosan hozzáönti a borhoz. – Most már fele víz, fele bor. Veszített szép színéből, jó ízéből, zamatából, fölhígult – magyarázza, s megint spriccel decire valót a szódából. – Ez már rózsaszín kotyvalék, kétharmada víz, egyharmada bor, hosszűlépésnek csűfolják... Nesze, igyad csak! Hasonló vagy hozzá!

Legszívesebben az öreg arcába öntené, de fékezi magát. – Ezt hogy érti, Pista bátyám?

– Lelkesen, tisztán, romlatlanul indultál. Aztán fele-víz-fele-bor reformkommunista lettél... Emlékszel-e? Itt a pultnál ígérgetted nekem, demokratikus szocializmust teremtetek. No, és mi lett belőle? Megkaptad az újabb hígítást, és most már a piaczgazdaság-szociálishálóval nótát fűjod, ami nem más, mint kapitalizmus, szabadrablás meg lyukas háló. – Bűtykös mutatóujjával a hosszűlépésre bök. – Ha tovább hígítom, ihatatlanná válik, ez a végső határ. Ha tovább hígultok, a leghiszékenyebbek se veszik be többé a dumátokat.

Összeszorul a toroka. Gyermekkorában a térdén lovagolt ennek az érdesnyelvű embernek, aki amikor a sztrájk megbukott, s apját a Tulaj kitiltotta a bányából, egy este megjelent náluk és rengeteg fényes pengőt öntött anyja elé az asztalra. Nektek gyűjtöttük – dörmögte. Mit mondhatna Falábúnak? És mit mondhatna apjának, ha élne? Kerűli Falábú gűnyos zöld szemét, ujjáival a bádognyűlvet kaparja. Mély sóhajjal törnek fel belőle a szavak.

– Szeretném, ha ott lenne Pista bátyám az egyeztető tárgyalásainkon. Meggyőződhetne róla, keményen védjük a munkavállalók érdekeit.

Falábú károgó hangja lecsap rá.

– Itt a kőbányában majd megtanulnád, mi a keménység. A nélkülözés megkeményíti az ittenieket. Egyre kevesebb jut az asztalra, hajszojják őket. A profitéhség lezabálja a húst a munkásról... Ott fönnt, leültök az asztal köré, ingatag, széthúzó szakszervezeti funkciók meg túlfizetett állami főhivatalnokok – a milliárdosokkal. És minden oldalról mormoljátok az áltudományos közgazdasági sódert. Aki nincs megfelelően kódolva, az meg úgy hallgatja a magyarázataitokat, mintha süket lenne. Annyit azért megért, hogy megint szőkébbre kell húzni a nadrágszíjat. A proli a szegénység poklából nézi az úri mennyországot, s egyre hangosabban káromkodik. Vegyétek ki a vattát a fületekből! Nyílt tárgyalások kellenének, tv-közvetítéssel. Hadd lássák az emberek: ki, hogyan képviseli őket! A sumák mellébeszélések csak rontják a hangulatot.

Lezúdulnak a horpadthomlokú hegyről a kőfejtők. Bicikliket támasztanak a kocsmá falához. Nyüzsögnek a söntés körül, műanyag sisakjaikat hanyagul az asztalra dobják. Kőpor és a robbantás kesernyés szaga árad elnyűtt ruháikból. Öblögetik a torkukat, kupacokba verődnek, lármásan vitatkoznak, egymás szavába vágva.

Must állapot – tűnődik. Letisztulva, előjön a vérpezsdítő, vizezetlen vörösbor színe... Szeretne közéjük vegyülni, nagyon szeretne, de idegennek érzi magát. Gyermekkorában tanulni küldték, elszakadt tőlük. Csak néhány öreget ismer a faluban.

A sarokasztalnál az egyik kőfejtő hasonlít az apjára, megigézve nézi, szívét melegség járja át. Annál az asztalnál ült apja is, itt a híres Vörös kocsmában mólésan, negyvenegy októberében, és az *Internacionálét* énekelte. Akkor Moszkva alatt birkóztak a hitleristák a Vörös Hadsereggel, s legyőzhetetlennek tűntek. A leventeoktató másnap bekerekezett a járási székhelyre, följelentette apját a csendőrségen. Soha nem tért haza a büntetőszázadból.

Othagyja a hosszúlépést érintetlenül a bádognapulton, s kionson a hátsó kijáraton, amely a budihoz vezet. Siet a hepehupás kacskaringós lejtőn a Suzukihoz, és hangosan vitába száll önmagával, mintha megzavarodott volna.

1994

A számla

A hölgyek és urak toalettjének háttérében, a tapétázott ajtó mögötti keskeny kamra volt Orsolya készenléti helye. Ha sokan tülekedtek az illemhelyen és a mosdó tükrei előtt, áporodott rejtékhelyén lapult, s kötögetett.

A csendes órákban tisztítószereket vett magához, megnyitotta a tapétázott ajtót, s az erős fényektől hunyorogva, munkához látott. Eltávolította a rúzsnyomokat, a szemfesték-maradványokat a hölgyek toalettjének mosdókagylóiról, s a szemöldökceruzák firkáit a tükrök üvegeiről. Lemosta a falak csempéit, az ülőkéket, a kagylókat, lesikálta az ürülékek foltjait, melyeket az öblítővíz visszahagyott, kiszedte a csikkeket a vizelde lefolyóiból, felfestotta a kövezetét. Végül a legdrágább illatos!tokkal büztelenítette a helyiségeket.

Hangos, nagy dözölések idején, amikor az édes borok gőze a fejekbe szállt, okádások félreismerhetetlen nyögései szűrődtek odújába, s ahogy a hölgy vagy úr eltávozott az illemhelyről, azonnal munkához látott, hogy eltávolítsa az öklendezés nyomait.

Kényes volt a Tulaj a tisztaságra. Németországban menekültként tanulta a vendéglátó szakmát. Patikaként ragyogjon a toalett, mondta, amikor alkalmazta Orsolyát, mert a külföldiek ebből ítélik meg az országot. Azt is a tudtára adta, hogy elődeihez hasonlóan, repülni fog, ha a folyamatos tisztaságot nem tudja biztosítani. A Tulajnak hideg, kék szeme volt, vörösseszőke haja, vékony ajka és szúrós tekintete. Olyan ember benyomását keltette, aki nem ismer könyörületet.

Az illemhely foglyaként, emberektől elszakadva, szótlanul robotolt Orsolya. Csúcsforgalomban, odújába visszavonulva, hölgyek és urak zsvivaját, vihogását, csacsogását, röhögését hallotta, néha jól kivehető intim beszédfoszlányok is beszűrődtek hozzá. Az ösztöne lázadt keserves sorsa ellen, menekülésre sarkalta, de az esze ellentmondott. Élt már mélyen a létfenntartás alá süllyedve. Évekig tengődött segélyeken. Kilincselte, megalázkodott, eltúrta a pökhendiséget, folyamatos munka mégse jutott neki.

Néha felidéződtek benne azok a gondtalan évek, amikor a téglagyári bölcsödében dolgozott. Apja és anyja téglagyári munkás volt, munkahelyükön szerettek egymásba, nyugdíjazásukig, negyven évig dolgoztak együtt. Ahhoz a szerencsés nemzedékhez tartoztak, amelyet sohasem fenyegetett a munkanélküliség réme. Soha nem voltak Orsolyának nagy álmai. Bölcsödészként szerette meg a bölcsödét, s már gyermekként eldöntötte, hogy oda tér majd vissza. Amikor az üzemi bölcsödék nagy részét felszámolták, őt is elbocsátották. Feleslegessé vált, hiába tanulta szakmáját.

Vékonydongájú fiacskáját, Áront, özvegyen nevelte Orsolya. Félszeg, érzékeny gyermek volt Áron, az általános iskola utolsó osztályát végezte. Mindig kitűnő osztályzatokat kapott. Szegénységük miatt a továbbtanulásra semmi reménye nem volt, pedig tanár szeretett volna lenni, mint a nagynénje, aki Debrecenben a gimnáziumban tanított.

Egyik szerdai napon, mikor az ebédvendégek zöme már elment, elcsendesedett a sürgés-forgás a toalett körül, s Orsolya éppen megszokott munkájába kezdett, berontott hozzá az egyik pincér. Az étterembe kellett mennie. Mutatta a pincér az asztalt, a Dunára néző második ablak mellett, ahol a vendég könyökével leverte a terítékről a szelencét. Orsolya felismerte a távozó, magas férfiban D. urat, a sokat szereplő politikust és vállalkozót, aki későn érkezhetett az étterembe, hogy bekapja ebédjét, s most is sietett valahová.

Nyitott fedelű, oldalára fordult, hosszúkás ezüst szelence hevert az asztal mellett a szőnyegen, a fogpiszkálók legyező alakban hullottak ki belőle. Letérdelve, tenyerével söprögette lapátra a hegyes pálcikákat. A finomszövésű damaszt abroszon heverő asztalkendővel törülgette a szelencét, majd visszahelyezte az asztalra a tompán fénylő ezüst evőeszközök, a meissenai porcelántányérok és díszes ólomkristály poharak társaságába.

Orsolya a gyümölcsöstál mellett megpillantotta a számlát. Döbbenet meredt rá. A végösszeg pontosan egyhavi fizetésével egyezett meg. Még soha nem érezte magát ennyire leértékeltnek, ilyen jelentéktelennek és kisemmizettnek. Nehezebb lett a légzése, verejték lepte el homlokát, s a bal karjába, vállába hasító fájdalom átsugárzott lapockája alá.

Az elegáns, csokornyakkendő pincérek hozzáláttak leszedni az asztalokat. Figyelemre se méltatták a sápadt, negyvenes nőt, aki kopott munkaköpenyében a toalett felé vánszorgott.

Boldizsár

Durban egyik elővárosának fekete gettójában, Inandban született Rose Muibni. Bádogyityillóban nyomorgott kilenctagú családja. A nagy összecsapások idején rendőrkordon vette körül lakónegyedüket, s katonaság cirkált a kunyhók övezte, kövezetlen utcákon. A sztrájkok, tiltakozások, tüntetések miatt fokozódott a rendőri brutalitás, az összecsapásokon embereket öltek a fehérek kommandósai. Dél-Afrika titkosszolgálat, a BOSS egyre több aktivistát emelt ki, s vetett börtönbe. Kihirdették a szükségállapotot, hogy megbénítsák a mozgolódásokat.

Boldizsár atya irányításával a feketék temploma előtt felravatalozták a küzdelem áldozatait. A gyülekezési tilalom nem vonatkozott a templomra. Odacsődült a nép. Énekeltek, szavaltak, beszédeket tartottak, imádkoztak. Majd óriási tömegtől kísérve, temetőbe vitték a koporsókat. Messzehangzón zengett az ének. Összeforrt, öntudatosodott a tömeg. Fialatok haladtak az élen, magasba emelt koporsókkal. Mélyen az agyakba vésődtek a transzparenszek jelszavai: *„Afrika az afrikaiaké! Munkát! Demokráciát! Egyenlőséget! Szabadságot!”*

Rose tanítványa volt Boldizsár atyának, aki hittant és latint tanított a feketék középiskolájában. A legszorgalmasabb tanulók közé tartozott. Diáktársaival szervezte a temetési szertartásokat, biztosították a gyászmenetek zavartalanságát.

Eleinte szokatlan volt, amit Rose és társai Boldizsár atyától, az új tisztelendőtől hallottak. Szavai nyomán a misztériumok ködéből új megvilágításban kibontakozott az igazi Jézus arca, aki forgácsszagú ácsműhelyből, kérges tenyérrel indult lélekhódító útjára. Boldizsár atya Jézusa, élete kockáztatásával is kimondta, amit a szegény emberek közül sokan titokban gondoltak. Keményen bírálta a harácsoló, kiváltságos, élösködő, gögös, kapzsi, hiú, képmutató gazdagokat. Korbácsot emelt a templom kufárait. Mammonnak hódolót nem tűrt környezetében. *„Oszd fel a vagyonodat a szegények között és úgy kövess engem!”* – mondotta Jézus a gazdag ifjúnak, aki hozzá és nincstelen társaihoz szegődött. A tanult írástudók, törvényalkotók, főpapok gyűlölték, rágalmazták a rendkívüli tehetséggel bíró, puritán ácsot, aki embereket gyógyított, eltért a vallás dogmáitól és testvériséget hirdetett. Nem azért jött, hogy szolgáljanak neki, hanem, hogy szolgáljon, mondta.

Osztálytársaival Rose azt is megtanulta Boldizsár atyától, hogy szegény kézművesek, szabadosok és szökött rabszolgák alakították az első keresztény gyülekezeteket. Kollektív tulajdonuk volt, mindenki dolgozott, egyenlően részesültek a termelt javakból, s demokratikusan választották a legjobbakból az elöljárókat.

Kíváncsi kérdéseikre válaszolva az atya elmondta, a hatalmon levők gyilkolták, kínozták, tömlöcbe vetették Jézus követőit, ennek ellenére a kereszténység gyorsan terjedt, s amikor látták, hogy nem tudják megfékezni, maguk is megkeresztelkedtek. Ettől kezdve a gazdagoknak már nem kellett lemondaniuk a vagyonukról, ha csatlakoztak, s üdvözülésükhöz elég volt, ha alamizsnát osztottak a szegényeknek. A lázadás büntetése, a rabszolgakereszt mint szimbólum megmaradt, de a kereszténység a második században az elnyomottak vallásából hatalmas egyházi szervezetté, a magántulajdon támogatójává vált. A vallási hierarchia túlbuzgósága inkvizícióhoz vezetett. VIII. Ince pápa kijelentette: *„Ne csak a boszorkányok haljanak máglyahalált, hanem a kételkedők is, valamint mindazok, akik megkérdőjelezik a szent démonológia akár egyetlen tételét is.”* Elő fáklják lobogtak mindenütt Európában.

Boldizsár atyát szerették diákjai és a fekete gettó lakói, jó volt a szemébe nézni,

mert szeretetet sugárzott, s ciprusillatot árasztott, akár a szentképek.

Amikor Rose kitűnő eredménnyel elvégezte a középiskolát, a mozgalom nemzetközi segítséggel orvosi egyetemre küldte Magyarországra. A Nemzet Lándzsája gerillái kísérték rejtekutakon, Namíbián keresztül, Angolába. Útjuk kezdetén gyönyörű ezüstfa árnyékában ebédeltek, s a fa alatt kormos albatrosz tollára talált. Eltette emlékül. Ez lett a kabalája. Hazájára emlékeztette. Luandából Algírba, majd Budapestre repült.

Sokat kínlódott Rose az előkészítőn a magyar nyelv tanulásával. Mégis boldog volt. Először érezte magát szabadnak és mindenkivel egyenlőnek, kivirult a testvériség kellemes légkörében. Afrikaiak, ázsiaiak, latin-amerikaiak alkották a többséget, de akadt néhány nyugat-európai is. Esténként sokat táncoltak a kollégiumban, néha megszólaltatták ősi hangszereiket. Négy világrész sokféle népének zenéje, tánca elevenedett fel.

Egyszer Rose álmában Dél-Afrikában járt, s meglepedkezvén a rasszok egyenlőtlenségének elvéről, olyan buszra ült, amelyen csak fehérek utazhattak, s olyan iskolába tévedt, amelyben csak fehér diákok tanulhattak. A buszból is, az iskolapadból is kiutálták a megvető, lenéző, gyűlölködő, undorodó pillantások, sírva fakadt és felébredt álmából. Körülfogta a némaság, a sötétség és a félelem... A szomszéd ágyon a szőke hajú finn Marjatta megfordult, s különös anyanyelvén beszélt valamit álmában. Rose visszazökkent a valóságba, megnyugodott, s újból elaludt.

Attilával az egyetemen ismerkedett meg Rose. A fiú sudár termetű volt, vékony arcú, vörös hajú, kék szemű, széles vállú, áradt belőle a vidámság. Már az első előadáson mellé ült, s megnevettette. Nem tágitott mellőle. Segített neki a tanulásban, megismertette vele a várost, bemutatta barátainak, elvitte az Operába, a múzeumokba, hangulatos kis éttermekbe. Vonzalmuk szinte észrevétlenül fejlődött barátsággá, majd szerelemmé.

A szép arcú, nagy szemű Rose vonzotta a férfiakat, mustrálgatták magas, karcsú termetét, telt keblét, formás lábait, élvezték járásának lenyűgöző báját. Ahol megjelent vele Attila, mindenütt sikert aratott, ha táncolni kezdtek, felforrósodott körülöttük a levegő. Rose és Attila szépséget és derűt árasztott, s jókedvük átragadt mindenkire.

Rose a kicsiny, Duna menti Sz.-ben találkozott először a magyar vidékkel, s megszerette. Nagyapjától örökölte Attila a hosszúkás épületet, amelynek széles, árkádíves udvari tornácának csendjében elmélyülten lehetett tanulni. Rózsafák, muskátlik, bazsalikomok, petúniák, kardvirágok illatoztak a kora őszben a ház körül. Méhek döngicséltek, apró színes tollú madarak énekeltek. A tetőtér hálószobájának teraszáról, a korlátra könyökölve, balzsamos reggeleken gyakran bámulták a Duna szelíden fodrozódó vizét. Gyümölcsös húzódott hosszan a ház végében. Attila nagyapja ültette a fákat, s telepítette közéjük a méhkaptárakat. Ez a hely volt élete utolsó, magányos menedéke, miután elerőtlenedvén búcsút mondott a kazánkovácsszakmának.

Halottak napján koszorút vittek nagyapó sírjára az sz.-i temetőbe. Először látott Rose könnyeket Attila szemében. Otthon, a széles tölgyfaasztal körüli lócán ülve, a fiú kéretlenül is beszélni kezdett nagyapjáról, aki tizenkilencben önként jelentkezett a Vörös Hadseregbe, s az egyik csepeli munkászászlóaljjal a frontra indult, hogy örökre véget vessenek a kizsákmányolásnak. Elárulták, leverték, megtizedelték őket, a bukás után még nagyobb lett a nyomor, brutálisabb az elnyomás. Attila meghatódva beszélt nagyapja szép álmairól, romlatlanságáról, jelleméről. Nála talált menedéket, amikor züllött apjával összeveszett.

Nagyapó haldoklásakor Attila az ágya mellett ült. Tenyere összefonódott kérges tenyerével. Utolsó óráiban, kissé akadozva, arról beszélt, ami legjobban fáj neki:

„Apád olyan, mint a belül férges, piros alma. Nem ilyenek neveltem! Micsoda szégyen ez nekem! Hol rontották el? Kik rontották el? Az apádhoz hasonló, lelketlen karrieristáknak már nem elég a magas beosztás, nagy vagyonról álmodoznak, tönkreteszik, lejáratják, eladják a szocializmust... Hol vétettük el az irányt? Mi lesz itt? ... Te érted ezt, Attila?... Te sem érted?... Hiába bújod a könyveket?...”

A kérdések megválaszolatlanul lebegtek a levegőben, s a kérges kéz kicsúszott Attila kezéből.

Okos, művelt anyjának is feltette Attila nagyapja kérdéseit, de nem kapott megnyugtató választ. Szülei válása után anyja másfél szobás lakásba költözött. Magával vitte könyveit, alig lehetett mozdulni tőlük. Szerkesztő volt a párt könyvkiadójában. Szakmáját kitűnően végezte, becsületes volt és jószándékú. Rosét már az első napon megszerette, barátnők lettek.

Félévnyi próbaházasság után Rose és Attila összeházasodtak. Rose barátnőjét, a finn Marjattát, s Attila barátját, a kubai Fernandót kérték fel esküvői tanúnak.

Kis idő múlva Rose várandós lett. Ingerültebbé, nyugtalanabbá, sebezhetőbbé vált. Attila türelmes volt, segítőkész, megértő. Egyre ritkábban mentek társaságba, egymásnak éltek, elmélyültek a tanulásban, tervezgették a jövőt. Idővel kiderült, hogy fiú lesz az újszülött, s már születése előtt elnevezték Boldizsárnak. Göndör fekete haja, kék szeme és olajbarna bőre elkápráztatja majd a lányokat, mondta leendő fiáról álmodozva Attila.

Kilencven februárjának első napjaiban Rose repesett a boldogságtól. A televízió hírül adta, huszonhét évi börtön után, a Victor Verster börtöngazdaság kapuján szabadon kilépett Mandela, akit az ANC fegyveres szárnyának parancsnokaként, hatvankettőben életfogytiglani börtönre ítélték. Híveinek ezrei s a világsajtó több mint száz tudósítója várt rá a börtön előtt. Mandela öklöbe szorított kézzel üdvözölte az egybegyűlteket, s öklök erdeje emelkedett magasba köszöntésekor.

Néhány nap múlva arról is hírt kaptak, hogy a sowetói labdarúgóstadiont több mint százezer ember töltötte meg, s több tízezren a kerítésen kívül rekedtek. Mandela az egyenlő esélyek demokratikus, szabad társadalmának szükségszerűségéről beszélt, amelyben megteremtődhet a feketék és fehérek közötti harmónia. Még a jobboldali, konzervatív, polgári sajtó is Mandela győzelmét jósolta a leendő választásokon Afrika iparilag legfejlettebb országában.

Magyarországon a rendszerváltás mindenkit kizökkentett megszokott életéből. Ez a színes bőrű diákokra is vonatkozott. Az új hatalom, mely afféle kellemetlen örökségnek tartotta jelenlétüket a felsőoktatásban, mielőbb szeretett volna szabadulni tőlük.

Rasszista kiadványok jelentek meg egyre-másra a könyvpiacon. Horogkeresztet, nyilaskeresztet, fajgyűlölő jelszavakat mázoltak a házak falaira, falkába verődött szkinhedek zaklatták a cigányokat, az afrikaiakat.

Megnehezült az élet is. Rose anyósát elbocsátották a könyvkiadótól, munkanélküli lett. Felszöktek az árak, Attila kénytelen volt éjszakai munkát vállalni a mentőknél.

Május derekán hideg, szeles, nyirkos idő volt, vastag ólomszínű felhők takarták az eget. Nehezen akart kitavaszkodni. Rose fölfigyelt egy különös, kövér, lomha, szemöldök nélküli, bőrdzsekis, magasszárú bakancsot viselő suhancra, aki többször nyomába szegődött, bámulta, majd eltűnt, mintha a föld nyelte volna el. Semmi jelentőséget nem tulajdonított neki. Előfordult már, hogy férfiak követték, ismerkedni akartak, értett hozzá, hogyan rázza le őket.

Május tizenhetedikét Rose följegyezte a noteszébe, mert erre a napra iratkozott fel fodrászához. Egyetem után törlesztést adott fel a postán, majd a kora esti órákban beült a fodrásműhely illatos melegébe. A Közvágóhídnál banánt vásárolt egy utcai árustól, s

felült a zsúfolt HÉV-re.

Sz.-ben egyedül szállt le. Szemerélt az eső, gyenge fények pislákolnak. A fagyalbokrok mögül sötét, otromba alakok tűntek elő a félhomályban.

Egyikük szorosán eléje állt, és szemén köpte. – Takarodj haza, nigger ringyó!

Ki akart törni a gyűrűből, de elgáncsolták, és felbukott. Orrában érezte a pocsolva olajos bűzét. Rugdosták, rátiportak, ide-oda vonszolták az ázott betonon. Mindkét kezével a hasát próbálta védelmezni, sírt, jajveszékelt. Hangját elnyomta az ocsmány szitkozódás.

Ahogy eszméletét veszve végül elnémult, s kezei ernyedten a földre csúsztak, az egyik támadó fölėje hajolt, és egy jelvényt szúrt az arcába...

Mikor a kórházban magához tért, Attila ült az ágya mellett.

Rose feldagadt ajkai közül alig hallhatóan szűrődtek ki a szavak: – Menjünk el innen... haza... az én hazámba... Ott neveljük majd fel Boldizsárt... – azután megint elájult.

Ő még nem tudta, amit Attila már tudott.

Boldizsár, akinek világra jöttét mindketten oly nagy izgalommal várták, sohasem fog megszületni. A lincselés áldozata lett.

1999

Vajúdasok és vetélések

Menye nagymosásba kezdett, fia a határban dolgozott. Az öreg Ényi Balázs fogta a szatyrot, s elballagott a boltba. Legöregebb embere volt a falunak, egyidős a századdal. Nagyokat köszöntek neki a szembejövők, megszólították, becézgették, egészsége felől érdeklődtek.

Kenyeret, tejet, kristálycukrot, réteslisztet vásárolt. Kopott, patkóalakú bukszájába gyömöszölte a visszajáró pénzt, s göcsörtös, meggyfából hajlított kampósbotja segítségével hazafelé vette az irányt.

Csödörös Sólya Péterék háza előtt szédülést érzett, mintha részeg lenne, pedig cseppnyi alkoholt sem ivott. Leült a ház előtti kispadra. Homlokán megvastagodtak az erek, fájás hasogatta a fejét, szemei elpárásodtak. Néhány percnyi pihenő után, minden erejét összeszedve, bizonytalan léptekkel tovább indult. Erőlködve vánszorgott az utcán, végül elérte kiskapujukat, lenyomta a kilincset, beesett az ajtón, kiáltani akart, s csak artikulátlan hörgés jött ki a torkán, erőlködött, keze, lába nem engedelmeskedett. Ráesett a szatyorra, kirepedt a cukor és a liszt zacskója, s tartalmuk összekeveredve ömlött a tornác előtti kövezetre. Tutulni kezdett a láncra kötött kuvasz.

A menye, Kata, frissen mosott ruhával teli, nagy sárga lavórt cipelve, megjelent a nyári konyha ajtajában, s terhét ledobva, jajveszékelve, hozzá rohant. Váratlanul felbukkant a postás Tercsi is, falhoz támasztotta biciklijét, és szaladt segíteni Katának.

Bevitték a tisztaszoba díványára. Lehúzták a cipőjét, nadrágját, kabátját. Hosszú flanellgatyájából csurgott a vizelete.

Megbontották a gatyá madzagát, s lehúzták róla. A bögyös, egészséges asszonyok zavarba hozták, mert nem érezte régi férfiasságát, mint amikor utoljára asszonyszem

előtt pőrére vetkőzött.

Amíg a menyé tiszta ruhába öltöztette, Tercsi elszárguldott kerékpárján a postára, hogy mentőkért telefonáljon.

A kórházban megint vetkőztették, fürdették, öltöztették, zsibbadtan pihegett, elerőtlenedett, a sürgő-forgó fehérruhás ápolók ismeretlenek és közömbösek voltak. Fiatal, szőke, madárcú orvosnő vizsgálgatta, injekciózta, fölé hajolt, s kedves mosolyával búcsúztatta, mielőtt az álom sötét kútjába zuhant.

Legkisebb gyermeke, Pista állt az ágya végénél, amikor fölébredt. Bal kezével megemelte benujt jobb karját, visszajejtette a paplanra, s legyintett, jelezve, hogy most már minden mindegy. Beletörődött sorsába. Az öregek elmennek. Ez a természet rendje. Szüleire gondolt, akik ijedség nélküli természetességgel haltak meg. Halálos ágyuknál búcsúzásként elmondták gyermekeiknek, amit legfontosabbnak tartottak. Sajnálta némaságra kárhozottatóságát. Lett volna mondanivalója. Nem erőlködött, nem akart makogni a fia előtt. Nézték egymást. Egyetlen hang sem hagyta el torkát. Pista alig beszélt, a legmélyebb bánatra nincsenek szavak.

Pistát szerette legjobban. Szelíd, békés természetű ember. Menyének is jó szíve van. Ők öröklék a szülői házat, gondoskodásuk mindig példás volt, szeretett velük élni.

Jött a vizit. Pista sietve búcsúzott. Szemüveges, köpcös főorvos állt meg ágya előtt, a szőke orvosnő valamit mondott neki. Bólintott, s mentek tovább.

Becsukta szemét. Márira gondolt, a feleségére. Este csendben elaludt, s reggel hiába keltegette, halott volt. Szenvedés, fájdalom és kínlódás nélkül vált meg az élettől. Lassan tíz éve már. Hatvan nehéz éven át jóban-rosszban kitarítottak egymás mellett.

Ázott földek illatát árasztó, meleg tavaszi este hozta össze Márival tizenkilencben, május elsején, a majálison, amikor a büszke Somssich gróf palotájának erkélyét vörös drapéria díszítette, s egyetlen szó tündökölt rajta: **VILÁGSZABADSÁG!**

Mindenki örült, nagyot fordult a történelem kereke. Véget értek az úri dőzsölések, a cselédsors megaláztatásaival együtt.

A cselédházban két családnak jutott egy tapasztott tűzhelyes, kicsi konyha. Tizennyolc ószén megjött Kovács Jani, a szomszéd fia Oroszországból, s arról beszélt, hogy a vörösök szétoztották a muzsikoknak az uradalmakat, s világszerte győz majd a forradalom.

Tizenkilenc kora tavaszán a gróf elmenekült. Várták a földosztást, de nem történt meg. Helyükön maradtak az intézők, főintézők, jószágigazgatók. Meghunyaszkodtak, udvariasak lettek, megszűntek a pofozkodások, ordítózasok. Egyébként mindenki ugyanúgy végezte munkáját, mint ahogy régen. A cselédség bizalmikat választott. Ezek ellenőrizték a bérek kifizetését, a vételeket, eladásokat, jelen voltak a jószágok mázsálásánál, legfőbb feladatuk az intézői visszaélések megakadályozása volt. Alig törődtek a cselédekből lett gazdasági alkalmazottak érdekvédelmével, szervezésével, felvilágosításával.

Tikkasztó augusztusi napon hír érkezett a kömmün bukásáról. Majd darutollas tisztí különítmény poroszkált be kényes lovakon az István-majorba, a főintéző kalauzolta őket. Jégverembe zárták a bizalmiakat, egyenként kihallgatták, kegyetlenül megverték őket. Harmadik napon Sitkői János patkolókovácsot, a pusztá főbizalmiját is elfogták, elrettentésként a gémeskút ágasfájára akasztották, a legelőre összeterelt cselédség némán, tehetetlenül nézte a gyilkosságot. Mari három hónapja állapotos volt, s öklendezni kezdett. Kivezette a tömegből, de az egyik darutollas visszaterelte őket... Több mint hét évtized után, bárhogy is erőlködött Enyi Balázs, nem tudta felidézni magában mindazt, amit a különítmény parancsnoka mondott, csak arra emlékezett, amit többször, nyomatékkal ismételt: „Helyreállt az ország ezeréves rendje, örökre és

visszavonhatatlanul. Aki ura ellen lázad, elégedetlenséget szít, az a patkolókovács sorsára jut.”

Legidősebb fiuk, Lajos, dédapja, nagyapja, apja nyomdokába lépett, bérese lett az uradalomnak. Negyvenkettőben, fogatolt tüzerként, elvitték a Don-kanyarba. Megfagyott. Zsebóráját, amit a menyasszonyától kapott, hazaküldték. Hátsó fedőlapjába két elszakíthatatlanul egymásba fonódó szívet véstek.

A kezdeti győzelmektől megrészegült pökhendi nagykutyák a vereségektől megijedtek, s az egykori antant felé tapogatóztak. Egyre közeledett a front. Nyugat felé menekültek az urak.

A Vörös Hadsereg nyomában megjelent a legelőre leereszkedő csillagos, kétfedelű repülővel a Győrffy-kollégista, egy vékonycsontú, szemüveges ifjú. Nagy csomagokat cipelt, s amikor megszólalt, mindenkinek szimpatikus lett, mert úgy ejtette a szót, mint a pusztaiak.

Enyi Balázs is ott állt, hitese feleségével, három gyermekével, meg a többi pusztabélivel a legelőn, a gémeskútnál, ahol a patkolókovácsot negyedszázada a darutollasok felakasztották, s hallgatta az ízes, zamatos beszédű vidám diákot, aki a demokratikus magyar kormány földosztásról szóló rendeletét ismertette. Beszélte a történelmi igazságtételről: azé lesz a föld, aki megműveli.

„Mi lesz, ha visszagyűnnek az urak? Mink átéltünk már egy bukást. Drága árat fizettünk érte!” – kiáltotta közbe Csóka Péter. Akkor a diák azt válaszolta: „Maguknak már soha nem parancsolhat az uraság, ez a föld már örökre a maguké lesz. Óriási, győztes baráti erő segíti a szegények ügyét. Nem kell félni... Az Alföldön több a földigénylő, mint a föld, ha nem fogadják el, szétosztjuk a föld nélkül maradt alföldieknek!”

Morgolódás támadt a gyülekezésben. „Hogyan képzeli ez a diák? Nem adhatjuk a minket illető földet másnak!” – harsogta a pusztá legőblösebb hangú embere, Csóka Péter fejögulyás, akit nyomban a földigénylő bizottság elnökévé választottak.

A diák szétosztotta csomagjaiból az úrlapokat s a rendelet szövegét. Ölezőket kerítettek, karókat hegyeztek, húzóláncot szereztek a pusztá emberei. Akadt, aki jól értett az ölezéshez, lánchúzáshoz. Sűrögtek, forogtak, vidámak voltak. A diák tanácsai alapján figyelembe vették, melyik a jobb és a rosszabb föld, s a nagycsaládosoknak nagyobb darabot repítettek az urasági birtokból. Néhány napon belül, minden parcella végén ott volt a levert karó, rajta a tulajdonos nevével...

A kórteremből ágytállal távozó fiatal ápolónő egyetlen lányára, Eszterre emlékeztette, aki tizenhat esztendősen érte meg a nagy fordulatot és segítette a bizottságnak kiszámítani, mennyi föld jut a családoknak. Négyosztályos, egytantermes pusztai elemiben tanult, hátrányos körülmények között, de vágott az esze, mint a borotva. A földreszállt diáknak tetszett Eszter, s elintézte, hogy egy évvel később népi kollégista lehetett. Ő szerzett először diplomát a helybeli cselédivadékok közül. Orvosnő lett. Gyermekgyógyász.

Esztert negyvenéves korában elvitte a rák. Mári belebetegedett a csapásba. Visszamaradt két kicsi gyermekét ritkán láthatták, férje újra nősült, s az új feleség lenézte a vidéki rokonokat, s úrhatnáságra nevelte a gyerekeket.

Az évszázad minden nyűgét, fáradtságát érezte Ényi Balázs minden porcikája. Mindig több jutott neki az ürömből, mint az örömből. Földosztás után a lelkes kommunista diák továbbment, magukra maradtak a pusztában. Bese Péter fia megszökött a frontról, a cselédházak mögötti egyik krumplisveremben húzta meg magát. Arról beszélt, hogy visszanyomták az oroszokat. Tisztjei Hitler csodafegyveréről beszéltek alegységében. Mári sopánkodott: nem kellett volna hallgatni arra a

garabonciásra.

A bizonytalanság napjaiban Sitkői János fia tűnt fel a pusztán. Hasonlított a meggyilkolt patkolókovácsra. Pesten élt az anyjával. Vasöntő lett. Szülőföldjére küldték, járási kommunista titkárnak. Hitler az utolsókat rúgja, mondta, felesleges a nyugtalanság, lássanak neki a tavaszi munkáknak...

Az urasági százférőhelyes lóistálló üresen tátongott. Elhajtották a lovakat az egymással viaskodó hadak. A traktorokhoz nem volt üzemanyag. Hosszas civódás után szétoztatták a marhaállományt. Mindenki ökröket akart. Enyi Baláznak két girhes tehén jutott. Eke elé fogta őket. Elapasztottak. Csak nyüglődött velük. Szerencséjére, volt két anyakocája. Bőségesen ellettek. Süldőket nevelt, s eladta őket az egyik tehénnel együtt. Negyvenhatban vett egy pókhasú kancát. Jó fajta volt. Gyönyörű csikókat ellett. Nevelgette őket. Negyvennyolcban már pompás vasderes lovakkal kocogott végig a járás központjában az újgazdák május elsejei felvonulásán... Látástól vakulásig hajtotta magát. Mária sem tétlenkedett, a gyerekek is tettek-vettek körülöttük. Fogához verte a garast. Darálóra, szecskázóra, boronára, tárcsára, hengerre, vetőgépre gyűjtött. Mindent beszerzett, ami kellett a gazdálkodáshoz.

Gyarapodott a család. Már közelítették a falusi kisparasztok alsó rétegét. A tőzsgyökeres falusi parasztgazdák mégis lenézték, gyűtt-menteknek tekintették őket. A cselédbélyeg láthatatlanul is a homlokukon volt.

Megdöbentette a beszolgáltatás a pusztaiakat. Átkozták a kitalálóját. Elbizonytalanodtak. Megkezdődött a szövetkezetesítés. Enyi Balázs megmakacsolta magát. Vitatkozott a téli esteiken bekopogtató agitátorokkal. Miért adták a földet, ha most meg el akarják venni? Azok nyugtatgatták, hogy a belépés önkéntes, senki nem vesz el semmit...

Éjszakákat hánykolódott a dunya alatt, Mária sopánkodott, sokszor hajnalig dödörésztek, meghánytak-vetettek mindent. Tudták ők, hogy a nadrágszíjparcellákon keserves nyüglődés az élet, s ha tovább osztódnak, az utódoknak végül semmi sem marad belőlük... Az ingyenes egészségügyi ellátás és a nyugdíjlehetőség régen még vágyálomként sem élt bennük, s most valósággá válhat. Azt is tudták, a gépek sokat segíthetnek az embernek... De rettegtek az újabb cselédsorba süllyedéstől. „Magam ura akarok lenni – mondta Márinak –, nekem soha többet ne parancsolgasson senki.”

Utolsóként írta alá a belépési nyilatkozatot a pusztaiak közül. Az első négy évben három szövetkezeti elnököt váltott le a termelőszövetkezet közgyűlése, cserélgették a brigádvezetőket is, a vezetés függött a tagságtól, s ez megnyugtatta Enyi Balázst. A cselédsors nem tért vissza. Családiás légkörben dolgozott, barátok között...

Évtizedek váltották egymást. A közös erőfeszítések szerelóműhelyt, sokrétű gépparkot, szőlő- és gyümölcsültetvényeket, csirkekelletőt, bőven tejelő szarvasmarha-állományt, új sertésistállókat, halastavat eredményeztek. Falu épült a pusztá helyén, fürdőszobás, szép családi házakkal. Képzett, új generáció cseperedett fel. Senki nem robotolt már pirkadattól napnyugtáig. A színes televízió és a személygépkocsi természetessé vált a nyolcvanas évek kezdetén. Megszokták a nyugodt, biztonságos életet, a testvériség melegét, s akkor fent, a vezetés csúcsain, eluralkodott a mohóság és a kapzsiság, s rendszerváltás lett belőle.

Pista fia, a termelőszövetkezet szőlőjének brigádvezetője, a rendszerváltás óta nyugtalanságban él. Ártó rendeletekkel lehetetlen helyzetbe hozzák őket. De még szívósan tartják magukat. Ahol szétbomlasztották a termelőszövetkezeteket, a falusi szegénységre napszámos- vagy cselédsors várt. S a dölyfös újgazdagok hangneme goromba és megalázó. A reménységekkel és kínlódásokkal teli évtizedekig húzódo vajúdasból is vetelés lett. Pedig az ember, a mocskos és véres káini önzés helyett, a

testvériség paradicsomába vágyik, s nem akar lemondani legszebb álmairól.

Enyi Balázs egyre erősödő zsibbadást érzett, gondolatai összezavarodtak, megszakadt emlékeinek fonala. Úgy tűnt neki, mintha az álom kerülgetné, pedig a halál ólálkodott ágya körül.

2000

Nyolc év múltán

Acsádi fújja a tülköt. Közeledtére nyitják az ólajtókat, tárulnak a parasztporták kapui, gyerekek, öregek terelik a süldőket, kocákat, ártányokat az udvarokból az utca felé. Egyre szélesebben hömpölyög végig a falun a csorda. Felkavarodik, sűrűsödik az utca pora, eltünteti az árokparti fűszálakon csillogó reggeli harmatot, belepí a kanász arcát, kajla kalapját, elnyűtt ruháját. Tereli a hosszú szőrű, csömbölékes puli, Csa hos a lemaradókat, a mellékutcák felé bóklászókat. A többség fürgén sodródik a csordával az Alvég irányába. A Cigány köz szájánál szűkül az Öreg utca, összesimulnak, egymáshoz verődnek a sertések, az erősebbek néha belemarnak a gyengébbekbe, ilyenkor Acsádi odacsördít ostorával, s a csorda megkezesedve caplat tovább.

A kertek aljától széles dűlőút vezet a községi legelőre. Látszik a fűvön a szakaszos legeltetés nyoma. Sárgállnak a lelegelt terület fűvének torzsái az egyre magasabbra emelkedő nap fényében. Acsádi az érintetlen, dús fűre tereli a csordát. Süldők kergetik egymást, hemperegnek a fűben. Megszabadultak a trágyától bűzlő szűk ólaktól, visszatértek a természethez, s ettől vidámak lettek. Örömük átszáll a kanászra és kutyájára. Alig látható pára lebeg a rét felett, a friss reggeli levegőben bódító illatot lehelnek a mezei virágok. Először az anyakocák kezdik falni a fűvet, aztán az egész konda nekilát a legelésnek. Acsádi fűzfabokor hűvöséből figyeli a csordát. Felelősséggel tartozik külön-külön minden gazdának, aki rábízta állatát, nem hiányozhat egy sem, amikor majd este hazaindulnak. Mert megint feltárulnak a porták kapui. Mindig várják a legelőről visszatérőket.

Delelőn áll a júliusi nap, amikor Csa hos segítségével összetereli a csordát, s megindulnak a gémeskút felé.

Vízükör fölé lendíti a mohos szélű favödröt, belenyomja a vízbe. Alig pár méter a réti kút mélysége. Kávára teszi a vödröt. Belekóstol, mocsáríze van a víznek. Leveszi a kalapját, megvizezi a nyakát, haját, a többit beleönti a hosszú itatóvályúba. Nekiesnek a sertések a víznek, marják, lökdösik egymást. Gyorsan megmeríti megint a vödröt, csobog a víz a vályú lefolyójába. Harmincöt fokos hőség perzsel. Húzza-vonja a gémeskút ostorát, emelgeti a mohától zöldellő nagy favödröt. Nem kíméli magát. Utoljára az ellökdösött gyengék is megszívják magukat vízzel, s akkor Acsádi is megnyugszik.

Delel a csorda. Jóllakottan nyújtóznak az állatok. Kenyérrel, vöröshagymával, szalonnával csillapítja éhségét a kanász. Este majd meleg étel várja. Befekszik a fűzfabokor alá. Szemére húzza a kalapot. Szendergéséből kutyaugatás ébreszti.

Barbara áll fölötte. Fekete farmernadrág feszül formás csípőjén, halványzöld pólója alatt ágaskodó mellek, ajkának barna rúzsáról mellbimbóinak színe jut Acsádi eszébe. Fülledt nyári éjszakákon, a présház szuhos parasztságán, sokat hancúroztak, amikor a menyasszonya volt. Nyolc éve nem érintette testét, csak messziről látta a férjével.

Sokáig néma szenvedéssel, reménytelenül vágyakozott utána.

– Aludtál-e?

Acsádi feltápászkodik. Megpillantja a háttérben a Suzuki terepjárót.

– Csak elszundítottam – válaszolja szemét dörzsölve.

– Hiányzol nekem. – Barbara hangja a régi, szenvedélyes suttogásokra emlékezteti.

... Már kitűzték esküvőjük napját. A környék legjobb kombájnos a frigyre lépett volna a csirkekeltező technikuslányával. Nyolcvankilencben Acsádi a csúcson volt, hatvan mázsa búzát takarított be hektáronként a Claes-Dominátorral a szövetkezet földjéről. Tágas, szép házra gyűjtöttek arájával...

Váratlanul érte a falut a rendszerváltás. Először a Vetley család ocsúdott fel. Visszakövetelték jussukat, a százötven hold szántóföldet, a húsz hold szőlővel. Rémhírek terjengtek. Bizonytalanság lett úrrá a tagságon. Szétcibálták a szövetkezetét. Nagygazdák, vergődő kisparaszrok és nincstelen napszámosok lakják megint a községet, ahogy régen. Vetley tudára adta Acsádinak, hogy éhenkórász földnélkülihez nem adja a lányát. Barbara az elmaradt esküvő miatt összeveszett apjával, nagynénjéhez költözött a városba – s aztán három év múlva begördült Mercedesen a faluba, férjével, a konzervgyárossal, egy savanyú emberrel...

Beletúr Barbara Acsádi sűrű fekete hajába, ahogy régen szokta. – Hallgatsz! Nincs egy szavad sem?

– Mit mondhatnék? Te úriasszony vagy, én meg kondás. Ami volt, elmúlt. Fordult a kerék. Egyesek jól jártak, a többi nyomorog.

– Nem értelek – mutat a delelő kondira Barbara te traktoron, kombájnon töltötted az életedet. Mért lettél hűtlen a gépekhez?

Egyik ártány egy süldő fülébe tép, az visítani kezd.

– Eredj! – int Acsádi a pulinak, és Csahos nyargal, hogy szétválassza a marakodókat. Majd Barbarához fordul, tömény keserűséggel a hangjában. – Szétbomláskor elmenekültem a faluból. Nehezen találtam munkát. Végül sofőr lettem. Tíztonnás teherkocsival jártam az országot, de nem tetszett a kóbor élet. Megutáltam a beton egyhangúságát, a hajszoltságot, a kiszolgáltatottságot, a lélektelenséget. Visszasírtam a felszántott föld illatát, a gabonatáblák hullámozását, a rétek tarkaságát. Visszajöttem özvegy édesanyámhoz a szülőházba, és kamránkban megtaláltam apám tülkét meg a fonott ostorát. Kanász kellett a megváltozott falunak. Gyermekkoromban néhány évig bojtárkodtam apám mellett, ellestem miként csinálta. Ő is a falu kanásza volt, nincstelen, lenézett ember. Vállaltam a sorsát... De azért, tudod, álmaimban néha még alattam dohog a Claes-Dominátor, és boldog vagyok.

– Apámé lett a szerelőműhely – mondja Barbara –, gépparkot létesített, traktorai, kombájnjai vannak. Szüksége lenne rád.

Acsádi hallgat. Mintha valami idegen hang szólna most Barbarából, amit talán maga sem vesz észre: a gazdag polgárok magabiztossága, fölénye, dölyfe. Amióta nem látta, úgy látszik, az évek beleplántálták „a pénzért mindent és mindenkit megkaphatsz” tudatát.

– Ezért jöttél?

– A te érdekedben jöttem! Nem neked való a kanászélet.

– Apáddal nagyon összevesztem, nyolc év óta nem köszönünk egymásnak.

– Nem baj. Apám ismeri az értékedet, és hajlandó elfelejteni a múltat.

– A múltat? Még hogy ő? Hát én aláztam meg őt?

Dühében kiabálni kezd Barbara: – Hol élsz te? Ébredj már fel! Mire jó a te

önérzeted? Ez már nem a prolivilág. Ha nem alkalmazkods, még kanász sem lehetsz!

– Tudom, nem vagyok hülye. – Acsádi hangja feltűnően nyugodt. – De akkor se leszek a kapzsi apád cselédje.

Barbara a terepjáróhoz rohan. Keze alatt felsír az indító, belelép a gázba, szöcskeként ugrik a kocsira, port kavarva maga után.

Acsádi hosszan nézi az egyre távolodó járművet a tomboló hőségben, a fűzfabokor gyér árnyékából.

Úgy érzi, mintha könnyebb lenne a lelke. Barbara asszony végképp szertefoszlatta benne a vágyódást a régi, kedves és szerelmes lány után, aki a csirkekellető technikus volt, egy másik világban.

1999

Ingyencseléd

Fél ötkor az óra csörgése ébresztette. Emma asszony kikászálódott az izzadságszagú ágyból. Csendes eső dobolt az ablakán. Kinézett a parkra. Öt emelet magasságából, az ostorlámpák fényénél, élettelennek tűntek a késő őszi kopasz fái. Megnyitotta az ablakot, hogy az éjszaka áporodottsága kihúzódjék a hosszúkás, cellaszerű szobából.

A fürdőszobába csoszogott, megmosakodott, fésülködéskor belenézett a tükörbe. Könnyzacskótágulós, szomorú szem nézett vissza rá. Lefittyedt szája miatt, ha tehette, kerülte a tükört.

Benyitott a nagyszobába. Rázogatta a fia vállát. Marci nyöszörgőit, majd hirtelen felült, s a fejét vakarta keserű ábrázattal. Menye félig kitakarózva aludt a széles hitvesi ágyon, telt keble kirajzolódott sárga hálóingéből.

Emma kávét főzött, szalonnát sütött, kenyeret szelt. Terített asztallal várta fiát, aki simára borotvában érkezett a fürdőszobából. Kapkodva evett, felhörpintette a forró kávét, sietve távozott. Alig váltottak szót. Marci régebben kiegyensúlyozottabb, magabiztosabb, nyugodtabb volt. Most ideges, kapkodó, bizonytalan, gyakran panaszkodik. Mióta amerikai a Tulaj, szigorúan figyelik, mérik munkáját, minden percét kihasználják, felesleges mozdulatait kiiktatták. Nem is olyan régen, ötszáz léghengert szereltek műszakonként. Újabban nyolcszázra emelkedett a teljesítmény. Csökkentették a létszámot. Munkabérük vásárlóértéke egyre kevesebb. Húsz-harmincféle alkatrészből áll a léghenger, akad olyan is, amelyet százból szerelnek össze. Feszülten figyelnek. Az agy jobban elfárad, mint a kéz. Marci kifacsart, elnyűtt, de nem adja fel. Aki lemarad, azt kipenderítik az utcára.

Sári menyé, miután fölkelte, rögtön a mosdóba rohan. Néhány perccel később bezörgetett a fiúk szobájába. Először a gimnazista Robi mászott le az emeletes ágyról, később némi kis unszolásra, öccse, Imi is elődugta fejét a paplan alól. Teklának külön szobája volt. Kilence kellett mennie a főiskolára. Tovább alhatott.

Emma asszony gyorsan tejeszacskókat bontott, kakaót készített, kenyeret szelt, megkente margarinnal, mindegyikre vékony szelet szalámit és paprikát helyezett, majd tányérokra rakta őket.

Reggelenél a fiúk egy eltűnt újság miatt veszekedtek. Robi öccsére gyanakodott, s veréssel fenyegette. Végül Emma kénytelen volt elárulni, hogy tegnap ágyazás közben

megtalálta a pornóújságot, s a szemébe dobta. Menye hisztériás dühkitörésében pofon csapta Robit, hogy zsebpénzén ilyen ocsmányságot vásárol. A gimnazista lángoló arccal elviharzott, egyik szelet szendvicset tányérján hagyta. Az elárvult szendvicset a dundi Imi fölfalta, s elégedetten indult az általánosba.

Magára maradvra, Emma kenyeret metélt a maradék kakaóba, megvárta, míg beleázott, s kikanalazta a bögréből. Amióta fogpótlása mozogni kezdett szájában, ha csak tehette, pépeset evett. Nyolc után felébresztette Teklát, s elkészítette teáját. A nagylány sokáig időzött a fürdőszobában, s fölfrissülve felbukkant a konyhában. Mivel fogyókúrázott, cukor nélkül itta teáját, vékony szelet lekváros kenyeret evett, s mielőtt elment, lelkére kötötte Emmának, vegyen számára a szájrfrissítóból, amit használni szokott.

Felmosta a konyhát meg az előteret. Ágyazás után a kiürült üvegeket szatyorba rakta, vásárolni indult. Az élelmiszerüzlet előtt Bélával találkozott, aki férje barátja volt, együtt tanítottak a gimnáziumban. Párja halála után az agglegény Béla ostrom alá vette, végül az ágyban kötötte ki. Szerette ezt a mókás, művelt, irodalombolond, bohém embert, száraz és kimért fizika-kémia szakos férje ellentétét. Megegyeztek, hogy élettársak lesznek, Béla hozzá költözik, eladja lakását, s a pénzen elmaradt utazásaikat pótolják. Athént, Rómát, Jeruzsálemet, az egyiptomi piramisokat szerették volna látni. Marci fia a kilencvenes évek elején válságos helyzetbe került, s csak ő tudott segíteni rajta, lemondott álmairól, Béláról, mindenről...

Sorban állt Béla a szupermarket automatájánál, majd a gőzölgő, fehér műanyag poharakkal Emmához cammogott. Szürcsölni kezdték a forró, illatos kávé.

– Hogy kerülsz ide? – kérdezte Emma, s észrevette, megnagyobbodott Béla orrtövén a bibircsók.

– Egy könyvért kajtatom az antikváriumokat. Az itteniben sem találtam rá. Hát te? Hogyan élsz? Mit csinálsz?

Emma rosszul sikerült mosolyt erőltetett arcára, amikor hadarni kezdett.

– Befejeztem a reggeli műszakot. Útnak indítottam a családot. Most bevásárlók, hazacipelem a szatyrokat. Főzni kezdek. Négyszer tálalok. Először a két farkaséhes unokám lohol haza az iskolából, utána a műszak végeztével a fiam érkezik, a nagylány hazaruccanása kiszámíthatatlan, a menyem estebédet eszik, amikor öt óra felé megszabadul a polgármesteri hivatal számítógépétől. Ahogy befejezem a mosogatást, készíthetem elő a vacsorát... Kényszerpályán keringünk. Fiam üzemi konyháját megszüntették, a diákétkeztetés méregdrága, menyem munkahelyén is maszek nyereszkedik az étkeztetésből. Szerencse, hogy tudok főzni, kezdő tanítónő koromban hozzáértő falusi asszonyok voltak a mestereim. Sok pénzt takarítok meg munkámmal... Este bezsúfolódunk a nagyszobába hatan, a tévé elé. Erőszak, robbantások, gyilkosságok, perverziók, limonádék, politikai halandzsák, reklámok hülyítenek bennünket, csak ritkán bukkan fel elfogadható film, tűrhető műsor... Hétfvégén fokozódik az iram, de akkor már a menyem is bekapcsolódik a mosásba, vasalásba, takarításba. Pechemre, akkor sincs nyugtom, amikor ágyba zuhanok. Vékony panel választ el a szomszédban élő párocska konyhájától. Későn érkeznek haza, hangoskodnak, zörögnek az edényekkel, bömböltetik a rádiót, ha dühömben megdöngetem néha a falat, röhögnek rajtam.

Emmának kiszáradt a torka, inni szeretett volna néhány korty ásványvizet a kávé után, mint egykor a presszóknban szokta, ám a szupermarket előterének tülekedésében erre nem volt lehetőség.

– Emlékszel még az álmainkra?

– Sohasem felejtem el őket – felelte elpárásodott szemekkel az asszony.

Béla megfogta a kezét, melegség áramlott belőle.

– Elhagytál és ingyencseléd lettél! – dűnnyögte a férfi megkeseredve.

Az asszony elkomorodott.

– Tudtam, mit vállalok, és meg kellett tennem. Eladtam a hajlékomat, hogy Marci fiam megvehesse az egy-plusz-háromfélszobás lakást. A nagylánynak külön szoba kellett. Több vagyok ingyencselédnél, szeretetet is adok, a nyugdíjamat meg beleolvastottam a család keresetébe.

– És Nikolett lányod családja mit kap tőled?

A kellemetlen kérdést néhány percnyi csend követte.

A pultra könyökölve, Emma két tenyerébe fogta arcát, s a sarokból a szupermarket üvegfalán át, a szemerkélő esőben siető embereket nézte.

– Nikolett? – amikor a szót kiejtette, megremegett a hangja. – Nikolett beszélt rá, hogy segítsek Marcin. A kilencvenes évek elején Nikolett meg a férje szép végkielégítést kapott. Csemegeüzletet nyitottak. Fellendült a bolt. Előbb kispolgárok, majd középpolgárok és végül nagypolgárok leszünk, mondogatta a férje, s nagyokat nevetett. De hamarosan túlságosan sok lett a csemegeüzlet, a vevők szétszóródtak, megépült környékükön is a szupermarket, és a nagyhal lenyelte a kishalakat. Nikolették tönkrementek, bezárták a boltot, munka után futkosnak. Két gyermekről kell gondoskodniuk. Segítségre lenne szükségük, de hát miből segíthetnék?... Éjszaka rosszul alszom, tépelődöm. Miért nehezednek ránk szörnyű átokként ezek a kilencvenes évek? Ráadásul az a sok hazug, üres szó a családvédelemről! Azelőtt volt a szavaknak értelmük, mert mindenki dolgozhatott, olcsó volt a gyerekruha, a tankönyv, az étkeztetés, fillérekbe került nyáron a családi üdülés, kedvezményes gyerektáborok várták a kölyköket...

Egyre hangosabb lett Emma, utolsó mondatainál hevületében már szinte kiabált. Elnyútt arca megszépült igaz indulatától, a szeme csillogott, s anélkül, hogy tudott volna róla, kihúzta magát. Az emberek megálltak mellette néhány pillanatra, nevettek, bólogtattak, biztatták, hogy mondja csak tovább, de erre zavarba jött, és elakadt a szava.

Béla kedvet kapott rá, átölelte és megcsókolta. Hirtelen mindketten úgy érezték, reményt keltő új kapcsolat támad közöttük a hosszan tartó szakítás után.

– Tudod mit? Ma te leszel az első kosztosom! – bökött a férfira Emma, s kezét megfogva, a bevásárlókocsiért indult.

1999

Haragosok

A trafikelosztó előtt ülünk a kispadon Dávid Miksával, az eperfa árnyékában, a Szentháromság téren. Bőre szeplős, fogai töredezetek. Vörös haja őszbe csavarodott. Mióta nem láttam, meglegyintette a halál. Keseregve beszél trombózisáról. Le akarták százalékolni. Nem hagyta magát. Könnyebb munkát ajánlottak, mely kevesebb feszültséggel jár. Azt elfogadta. A járás trafikosai gyakran megfordulnak raktárában. Emelgetik a nagy dobozokat, vicceket mesélnek, pletykálgodnak. A nyüzsgés feledteti a kórházat, a betegséget, a lecsúszást.

Ezen a poros, füledt, augusztusi délutánon olyan a kisváros, mintha kihalt lenne.

Szamárfogatos, lapos szódáskocsi fordul be a térre. Az egyenetlen kockaköveken zörögnek a színes, régimódi szódásüvegek. A bakon fekete kalapos, szakállas, sovány férfi ül, amikor megpillant bennünket, nógatni kezdi szamarait, s elfordítja fejét.

– Mi ütött ebbe?

Dávid Miksa arca elkomorodik, legyint. – Haragszik. Régi, kínos történet...

– Kinek kínos?

– Neki is, nekem is.

– Városszerte tudnak róla?

– Igen.

– Nekem is elmondhatnád.

– Messziről jött tollforgatónak nehéz erről beszélni – mondja, s hátba vág. – De egye fene, egyetlen feltétellel elmondom... Ha megfogadod, hogy csak negyven év múlva, az ezredfordulón írod meg. Még fiatal vagy, megérheted. Minket addigra elvisz az ördög. Legfeljebb csak vergődéseink emléke marad az utókorra.

A tenyerébe csapok. – Áll az alku.

– Hol is kezdjem? – A szelíd, sápadt ember fakókék szeme a tér feletti hosszúgerincű szőlőhegy présházait pásztázza, krárog, nagyot nyel, hangja rekedtebb. – Jól menő olajütő üzem volt itt, a harmincas évek végén. Rengeteg napraforgót termeltek a környék parasztjai, volt mit feldolgozni. Nuspl Jakab volt az üzem tulajdonosa. Az az ember, akit az imént láttál a szamaras kocsival. Akkoriban városkánk volt a Volksbund egyik központja. A volksbundos sváb melósok béremelést követeltek a zsidó tulajdonostól. Félt tőlük. Megadta nekik. A magyarok is követelőzni kezdtek, Nuspl nekik is megemelte a bérüket. Négyen voltunk zsidó munkások. Nekünk egy fillér emelést sem adott. Beszélni akartunk vele – nem fogadott bennünket. Egyszer, a zsinagóga udvarán, körülfogtuk. A másik három nevében is én beszéltem. Lehordott bennünket. „Beláthatjátok, szorongatott helyzetben vagyok! Legalább ti ne zsaroljatok!” Közben a kóser élet egyre drágább lett, márpedig Nuspl Jakab megkövetelte, hogy zsidó munkásai kóserül éljenek... Bekövetkeztek a deportálások. Egyik volksbundos főcsahosé lett az olajütő.

– Naiv, tudatlan, együgyű emberként hurcoltak a haláltáborba. Olyanok közé kerültem, akik rádöbentettek a szörnyűségek okára, s megtanultam, hol a helyem. Kommunistaként tértem haza... A feleségem gyermekeimmel együtt odaveszett...

Dávid Miksa kopott levéltárcát vesz elő belső zsebéből, szétnyitja, töredezett szélű, elsárgult fénykép kerül elő belőle. Remeg a kezében. A csinos, kerekarcú fiatalasszony, a kisfiú és a kislány, Miksával együtt vidámak. Megmerevedett derűs pillanat, a közelgő tragédia árnyékában.

Sóhajt, elteszi a képet, és folytatja.

– Nuspl Jakab is hazatért. Munkaszolgálatos volt. Visszakapta az olajütőt. A sokrétű jobboldal támaszához, a kispapárhoz csatlakozott... Engem az üzemi bizottság elnökévé választottak. Most már mindenkinek egyenlő munkáért egyenlő bér járt. Ebből nem engedtem. Így volt igazságos. Ha Nuspl kivételt akart tenni talpnyalóival, megakadályoztam... Két évnyi szigorú gyász után összemelegettem a sakter lányával, Sárával. Pártában maradt, érett, kellemes nő volt. Kereskedelmit végzett. Nuspl mellett dolgozott az irodában. Amikor apja értesült házassági szándékunkról, éktelen haragra gerjedt. „Hitehagyotthoz nem adom a lányomat!” – mondta. Nuspl is szapult a lány előtt, a rabbi is óvta tőlem. Hiába hívtam ezek után már randevúra, nem jött el. A hitközségbeli lányok meg alig álltak velem szóba. Nehezen bírtam a magányt... Volt nekem egy régi sváb haverom, a Schlitt Tóni.

Háború előtt vetődött közénk, az olajütőbe. Agitálták a Volksbundba, de ő inkább a szocdemekhez csatlakozott. Később megtudtam, nem politikai okból. A mi városkánkban orvos volt a Volksbund vezére, Mühl Heinrichnek hívták. Tóni fia belehalt tüdőgyulladásába, mert Mühl doktor rosszul kezelte. Ezért gyűlölte Mühl doktort, s a vele ellentétes oldalra állt. Schlitt Tónit is beválasztották háború után az üzemi bizottságba. A szocdemeket képviselte, de egyre közeledett hozzánk, kommunistákhoz... Egyszer, a bizottsági ülés után, meghívott vacsorára. Kétablakos, vakolatdíszes, faoszlopos, oldaltornácós, régi sváb házban laktak. Rézgálictól virító szőlő húzódott az épület mögötti dombra kapaszkodó kertben. Apró termetű, puha húsú, szelíd felesége szívélyesen fogadott. A vacsorát lányuk, Rézi hozta a konyháról. Kicsit soványka lány volt, alig látható domborulatokkal a mellén, s elpirult, amikor a szemébe néztem. Sűrű birkagulyást ettünk, bőséges, puhára főtt, ízes hússal, krumplival, csipetkével, s a helyi szokásoknak megfelelően, hegyes zöldpaprikát is belefőztek a pirosuló lébe, ami finom zamatot s egy kis csípősséget kölcsönzött az ételnek. Majd megpúpozott nagy lapostányéron, túrós, mákos és káposztás rétes következett. Tóni sűrűn fordult a kancsóval a ház alatti mély pincéből. Jó bora volt. Elhurcoltatásom óta először éreztem kellemes, családi hangulatban magamat. Varázslat történt, megszűnt a magányom...

– Rézi később a feleségem lett. Női szabó, a szakmája szerint. Csendes, szerény, szorgalmas asszony. Sokat segített a gyógyulásomban, amikor a trombózis levett a lábamról. Fiunk, Laci, általános iskolás, kitűnő tanuló...

– Visszakanyarodom a lényegre. Mert téged Nuspl Jakab haragja érdekel, igaz?... Negyvennyolcban, a fordulat évében, váratlanul értem jött a pártbizottság kocsija. Elvittek egy üdülőbe, ahol csupa üzemi bizottsági elnököt hívtak össze. A kijáratokat a párt R-gárdistái őrizték, vörösnyakkendős kék ingben, karszalagosan. Senki se ki, se be. A telefonokat kikapcsolták. Semmi nem szűrődhetett ki. A meglepetésnek óriási jelentősége volt – felkészítettek bennünket az üzemek átvételére. Zsebünkben igazgatói kinevezéssel indultunk vissza.

– Azonnal föl kellett keresnem Nuspl Jakabot. Nem találtam otthon. A zsinagógában volt. Vártam, hogy kitóduljon a gyülekezet, s elébe álltam. Kíváncsian körbefogtak bennünket. Megmutattam Nusplnak igazgatói kinevezésem, s fölszólítottam, adja át páncélszekrénye kulcsát. Közöltem vele, az üzembe ezután csak az engedéllyel léphet be. Hisztizni kezdett, kiabált, vagdalódzott. A gyülekezet, amely többségében jómódú polgárokból állt, pártját fogta. Akkor megfenyegettem, hogy ha nem adja át a kulcsot, rendőri erővel vetetem el tőle, s büntetést is kap az ellenállásért... Könnyezve adta át a kulcsot. A gyülekezet gyűrűje feloszlott, elfojtott átkozódások, morgolódások, köpködések közepette.

– Hosszú idő múltán, amikor már a mezőgazdaság is szocialistává lett, Nuspl Jakab kérvényt nyújtott be a tanácshoz, hogy szikvíz üzemet létesíthessen. A tanácselnök kikérte véleményemet. Legyintettem. „Az a néhány maszek, aki imitt-amott még előfordul, nem árthat már nekünk” – mondtam, és támogattam a kérelmet. Nuspl máig sem tudja, hogy én segítettem neki, rosszindulatú, örök haragosának tekint. Pedig sohasem voltam személyes ellensége, az érdekeink ütköztek...

– Hallottam, legnagyobb csalódás Izraelben érte Nuspl Jakabot. Amikor meghalt a testvére, kiutazhatott a temetésére. Jeruzsálem melletti településen, kibucban dolgoznak rokonai. Hazajövelekor legjobb barátjának, bizalmasának, a Deutsch Pubinak kifakadt: „A kibucban borsódzott a hátam, közös a tulajdon, egyenlő a részesedés, közös a konyha, kollektív a gyermeknevelés, még a kommunistákra is rálicitálnak!” – kesergett.

A zárás előtti percekben egy vidéki trafikos gördül elénk a Trabantjával. Dávid

Miksa sietve elbúcsúzik tőlem. Utoljára még barátságosan hátra vág.

– Aztán el ne feledd, amit ígértél! Csak kétezerkor írhatod meg!

Vézna alakját akkor elnyelte a dohányillatú raktár, de emléke ma is nyugtalanít ebben a gengszterkapitalizmusba süllyedt, nyomorúságos világban.

2000

Véres kereszttek

Az öreg festő a város fölötti dombon élt. Amikor hazaköltözött, elárvelt szülőházának padlásterét műteremmé alakította. Keletre néző ablakaiból hajnalonként gyakran gyönyörködött a fenyővel borított hegyek mögül előtörő napban. Nyugati ablakai a várost mutatták, a szétszórt családi házakat, a lakótelepet és a távoli kohókat.

Sokat kóborolt a világban, s mindent kipróbálva, megfáradva, magára maradva, visszatért kiindulópontjához.

Belépőt kapott a kohókhoz. Bámulta az olvasztókemencéknél a munkások küzdelmét a vassal. Szerette a szikkadt, szívós, kemény, szókimondó kohászokat. Gyakran sörözgetett velük, befogadták. Megihlette erejük, emberségük. Lenyűgözték az izzás szeszélyes színárnyalatai, a tágas üzem hőségtől vibráló légáramlatai, a háttér sötét komorsága, a fények és árnyékok játéka.

Régi barátai, a természet, a női test, a szerelem bálványozóját látták benne, s csodálkoztak a kohók világát ábrázoló alkotásain.

A rendszerváltás után kihültek a kohók, munkanélküliség, nyomorúság, kilátástalanság telepedett a városra.

A vénülő festő iszonyodva észlelte a nagy politika köpönyegforgatóinak cinizmusát, a pénzdiktatúra urainak mohóságát, az ordas eszmék újjáéledését, a kifosztottak és legázoltak tehetetlenségét. Lebénult a lelke, évekig nem vett kezébe ecsetet. Többnyire a műterem ablakában gubbasztott, s a letaglózott várost nézte.

Néha előbányászta félbemaradt vázlatait. Nézegette őket. Várta, hogy elindítsanak benne valamit, hogy újból termékennyé tegyék – de fásultsága nem oldódott.

Utoljára – az alsó polc mélyéről – fakószínű szalaggal átkötött, vaskos vázlatköteg került elő. Felnyitotta, s már az első skicc hatására, amely a szélső keresztrefeszítettet ábrázolta, oldódni kezdett dermedtsége. Izgatottan szétteregette a padlón a vázlatokat, s feltöltődött energiával.

Élete legborzalmasabb látomása a Capuából Róma felé vezető országút volt, amely mentén a Spartacuson győzedelmeskedő hadvezér, Crassus, hatezer foglyot feszítettett keresztre... Lázadó rabszolgák tömegének kínhalálát akarta vászonra festeni. Keresztek végtelen sorát. Vasszögektől vérző, mezítelen férfitestek haláltusáját látta lelki szemével. A Via Appia melletti fogadóban barátnője, Lívia, az olasz történész, olyan részleteket elevenített fel a győztes rabszolgatartók mézszárlásairól, hogy napokig alig volt kedve ételhez nyúlni.

Vázlatokat készített. Sokat összetépett. Birkózott a feladattal. Eredménytelenül. Fialat volt, boldog, sikeres. Nem tudta igazán átélni a bukást, a szenvedést.

De most úgy érezte, itt a döntő pillanat. A szörnyű látomás a keresztrefeszítettekről

feléledt benne...

Hosszú, nehéz munka következett. Fényesedő húsvét előtti nap reggelén végezte az utolsó ecsetvonásokat a hatalmas vásznon.

Fáradtan csoszogott a műterem végében álló karcsú asztalkához, bort öntött poharába. Kortyolgatta. Ize, zamata szájában maradt, ereje átjárta testét. Nyugalmat, oldottságot érzett. A festménnyel szemben leült a kopott, repedezett bőrfotelbe. Tudta, önállóvá lett alkotásának sorsa már független az övétől. Idegenként próbálta szemügyre venni.

...A festmény bal sarkában a pirosszegélyű, tintakék viharfelhők a közlő égiháború előjelei. Bőven áradó fényt ad a lenyugvó mediterrán nap a vértől piros keresztel szegélyezett útnak. Izzanak az égen a narancsvörös, a mélylila, a citromsárga, a világoskék, a kobalt, az ultramarin színek... Szenvedéstől torz a vastag, fekete szemöldökű görög arca. Tenyereiből a szögek tövén bugyog a vér, végigfolyik izmos karjain, hatalmas mellkasán, ellepi ágyékát, lábát, az egymáshoz simuló lábfejek vasszőge alól is vérpatak csordogál, megfestve a keresztet.

Szomszédja, a szőke germán vonaglik a keresztben. Felsőtestét előrefeszíti, mintha súlyával ki akarná tépni kezeit a vasszőgek szorításából. Lába alatt göthös kutya nyalja vérét.

Leplezetlen káröröm látszik a gyaloghintóból kitekintő tokás arcon, ahogy az óriás négert nézi, aki minden erejét összeszedve, habzó szájjal rávicsorog a harmadik keresztől.

Zömök, nagyfejű, kiálló arccsontú, aprószemű, ritka szakállú, keleti ember a negyedik felfeszített, merev és mozdulatlan, csak az arcán végiggördülő könnyek árulják el, hogy szenved.

A következőknek elmosódnak arcvonásaik, aztán már az ember sem látszik, csak a vértől és naplementétől pirosuló keresztel sorát lehet érzékelni a végtelenbe nyúló út hosszában, s a felettük köröző dögmadarakat...

Megint töltött a piktor a borból. Felhajtotta. A következő alkotáson tépelődött, amit feltétlenül meg kell festenie... Spartacus vezetésével, négy éven át, Itálián végigvonulva, világot rengető győzelmek mámorát élték át a lázadó rabszolgák. Pompában és élvezetekben dúskáló dölyfös rabszolgatartók földön csúszva rimázkodtak előttük életükért, lángoló palotáik parkjaiban... Az első nagy nemzetközi osztályhadsereget az egyenlőség éltette. Spartacus nem tűrt kiváltságokat. Kérlelhetetlen ellensége volt az élődiségnek, az utolsó leheletéig harcolt ellene... Alakjában puritán választott vezért kell ábrázolnia, aki együtt vigad esténként a harcosokkal s asszonyaikkal a tábortüzeknél... Az új festmény a szabadságról s az örömről szól majd...

Margitka, az özvegy szomszédasszony, aki mosott, főzött az idős mesterre, türelmetlenül várta a konyhában. Félt, hogy kihűl az étel. Végül, minden bátorságát összeszedve, lábujjhegyen indult a deszkalépcsőn a szentély felé, ahová csak ritkán lehetett belépnie. A fényárban úszó műterem elnyűtt bőrfotelében aludt a festő. Arcvonásai kisimultak, fiatalabbnak látszott.

Mélyen felkavarta az özvegyasszonyt az elébe táruló különös festmény. Keresztet vetett, s megeredt a könnye.

Szenvedések éjszakája

Amikor utoljára jártam Krakkóban Worowiński aranyműves műhelyében, egy régi nagyítót adott emlékebe, amelynek elefántcsont nyelébe sárkányfejet véstek. Három évtizeddel ezelőtt életerős, vidám férfiként ismertem meg, kezdetben még gyakorta látogattuk egymást, de aztán vagy húsz évig nem találkoztunk. Roggyant, magányos, beteg öregember lett belőle, aki utolsó útjára készült. Lelkemre kötötte, hogy az ötvenedik évfordulón vigyek koszorút a tokodi pincesor legvénebb diófája mögötti pincéhez...

Worowiński Lengyelország német megszállásakor Magyarországra menekült. Járt az országot. Nem találta a helyét. Sóvárgott, búskomor volt, honvágy gyötörte, míg rá nem bukkant Esztergomra. Megigézték a belváros ódon, barokk épületei. Lenyűgözték a Bazilika óriás méretei. Úgy érezte, rálelt második hazájára. Segéd lett Esztergom egyik gazdag ékszerésznél. Családtagként bántak vele. Jól elsajátította a magyar nyelvet. Megkedvelte ételeinket, italainkat, ismerkedett szokásainkkal. Befogadta a város, volt, akihez baráti szálak fűzték. Szentmiséken jámbor, istenfélő mestere mellett térdelt a Bazilikában, s áhítattal rebegte imáit a szentély carrarai márványból faragott főoltára felé.

Biztonságban érezte magát. Olvasta az egyre kedvezőbb hadijelentéseket, s tudta, nemsokára visszatérhet szülőföldjére.

Már közelben dörögtek az ágyúk, amikor mestere vasládákba rakta az ékszereket, s egy csillagtalan decemberi éjszakán, segítségével, a kerekes kút mögé ásta el a ládát.

Karácsony másnapján a Vörös Hadsereg elfoglalta a várost. Az ékszerész házába egy hadnagyot kvártélyoztak be. Szergejnek hívták, civilben leningrádi egyetemista volt. Összebarátkozott Worowiński-vel. Szilveszterkor a győzelemre koccintottak. Az új év reggelén az ékszerész a kerekes kút mögött látta segédjét a tiszttel, s belé hasított a félelem. Már bánta, hogy megosztotta titkát az idegennel.

Váratlanul terepszínruhás német ejtőernyősök tömege lepte el a várost, s a csekély létszámú szovjet egységet kivonták Esztergomból.

Letartóztatások kezdődtek. Árpádsávós, fegyveres nyilaskeresztesek kísérték végig a Kossuth Lajos utcán Worowińskit, Wild bácsit és dr. Berényi Zsigmond orvost, feleségével és fiával együtt.

A parancs úgy szólt, hogy a városon kívül végezzenek velük. Tokodról is volt egy nyilas a kísérők között. Meghívta társait a prэшázába. Amíg mulattak, foglyaikat egy üres pincébe zárták.

Wild bácsi hallgatott, csak Berényi doktor hangját lehetett hallani a sötétben. Történetük a márciusi német megszállással kezdődött. Berényi doktor fiával és feleségével a Vaskapu-hegy sziklahasadékába rejtőzött. A szűk helyen csak ülni és feküdni lehetett. Pózna erdész időnként élelmiszerral megrakott kosarat helyezett el számukra az öreg tölgy odvában. Ősz derekán, a hideg esők miatt, lehúzódtak a városba. Egy baloldali érzelmű cipésmester, majd egy Meszes nevű asztalos bújtatta őket. Berényi doktor már régen áttért a katolikus hitre, a hercegprímás háziórvosa volt. Kiinda Pállal, a tüdőbajos pappal – akit egykoron eredményesen gyógyított – üzent a hercegprímás: legyen türelemmel, rövidesen valami történni fog. De a kiugrási kísérletből Szálasi rémuralma lett... Szilveszterkor az orvos családja végre szabadon ünnepelt, de ő a betegeivel volt elfoglalva, percnyi szabadideje sem akadt...

Berényi doktor kifogyott a szóból, dohos, nyirkos földpára nehezedett rájuk a vaksötétben. Aztán Wild bácsiból keserves férfisírás szakadt fel, s héberül imádkozni

kezdt, majd úgy tűnt, mintha megnyugodott volna.

Röhögő, részeg nyilasok csörtettek a pincébe. A parancsnok megemelte viharlámpáját, nyitott inge gőzölgött az izzadságtól, nyakában piciny arany kereszt csillogott.

– Zsidók! Lassú halállal döglötök meg! – kiáltotta, s előhúzta törét.

Esztergom legszebb asszonya, Berényiné összekulcsolt kézzel könyörgött kegyelemért.

– Én keresztény vagyok – mondta Worowiński fásultan.

– Majd meglátjuk! – ordította a parancsnok. – Nadrágot, kispatyát le!

Lámpájával közel lépve vizsgálta a férfiakat, a lengyelhez érve megállapította.

– Nincs körülmetélve! Ezzel nem szórakozunk! – A mögötte állóhoz fordult. – Intézd el simán!

A telihold fényében kéknek tetsző hó ropogott a lábuk alatt.

– Állj a diófához! – kiáltotta ideges, elvékonyodott hangon az árpásávós.

A vastagtörzsű diófához botorkált Worowiński, s hirtelen elhatározással balra fordult, hogy a fa melletti málnabokrokba vesse magát. Hallotta a fegyver dördülését, érezte az erős ütést az arcán, elvágódott. A vér elöntötte a nyakát, s befolyt az inge alá. Láta, hogy a nyilas közeledik a havon, és megállt fölötte. Csukott szemmel várta a kegyelemlövést. De az nem dördült el. A nyilának fölkeveredett a gyomra, a fához dőlve okádni kezdett. Aztán visszacaplatott a pincéhez, ahonnan jajgatás, nyögés, hörgés, sikoltás és röhögés hallatszott.

Worowiński kétoldalt lyukat tapintott ki vérbeborult arcán, kiköpdöste szájából a fogmaradványokat, s aztán kúszni kezdett a száraz málnabokorhoz.

Sokáig botorkált keleti irányban a szántóföldeken, míg végre az urasági major épületei rajzolódtak ki előtte a hajnali derengésben, s félórányi fülelés után orosz beszédet hallott.

A krakkói Mária-templom madonnájára emlékeztette a szanitécslány, aki bekötözte az arcát.

Pufajkába öltöztették, vörös csillagos sapkát nyomtak a fejébe. Apjára gondolt, aki húszban Piłsudski seregében harcolt a vörösök ellen. Mostanság talán még ő is feladta vad antibolsevizmusát...

Amikor az esztergomi utcákat ismét elárasztó csillagos katonák között az ékszerész megpillantotta segédjét, rémülten felrohant a padlásra és felakasztotta magát. A városban széltében-hosszában azt beszéltek: ő adta a lengyelt a nyilasok kezére, hogy kincseit biztonságban tudhassa.

Worowińskit nem érdekelte a kincsesláda, vonult tovább a sereggel.

Sohasem firtatta, ki jelentette fel. Emlékezetében jámbor keresztényként őrizte kenyéradó gazdáját.

1994

Ítélethirdetéskor Damjanichnak úgy tetszett, mintha a hadbíróság elnöke, Ernst törzshadbíró szégyelné magát. Tétova embernek látszott. Tavalý még a prágai katonai menhely parancsnoka volt. Vajon miért éppen őt szemelték ki erre a förtelmes feladatra? A hadbíróság tagjai közömbösen bámultak a semmibe, csupán Friedrich Frantz századoson látszottak a káröröm apró jelei.

Mindenki állva hallgatta végig a halálos ítéleteket, ő ülve maradt. Súlyosan sérült lába elgennyesedett, felfakadt, büzlő sebei fájtak. „A szeptember 26-án tartott haditörvényszék felségárulás büntetésében bűnösnek találta.” Nem haragudott bíraira. Csak bábok, a császár akaratát teljesítik. Tudomásul vette, Ferenc József felakasztatja. A harcmezőn sem félt a haláltól.

Oda se figyelt a paragrafusokat kántálóra, a tavalyi nagy lehetőségre gondolt. Október hatodikán Becsben a nép magához ragadta a hatalmat. A császár és király, egész pereputtyával együtt, elmenekült a fővárosból. Latour hadügyminisztert megölte a tomboló tömeg. A forradalmárok segítséget kértek tőlünk. Jelačićot üldöző seregeink megálltak a határon. A Honvédelmi Bizottmány konzervatívjai, Perényi Zsigmond báró, Esterházy Mihály gróf, Jósika Miklós báró és társaik, akadályozták Kossuthot a cselekvésben. Teltek a napok és a hetek, s csak hosszas habozás után, október végén indultak seregeink Bécs segítségére. De akkor már elvérzett az osztrák forradalom. Az ellenforradalom összpontosította erőit, s a Lajtán átlépő csapataink vereséget szenvedtek. Töketlenkedésünk miatt, akaratlanul is, a Habsburgoknak segítettünk, s most bűnhődünk...

A ceremónia után a porkoláb nehéz láncokat rakott kezére, lábára.

Kábultan feküdt a priccsen. Amikor felocsúdott tompultságából, mankóit hóna alá szorítva szökdécselt a küblihez, zörögtek nehéz bilincsei, hatalmas teste izzadt, sűrű, hosszú szakálla alatt viszkedett a bőre. Eltiltották tőle a felcsert, a kötésen átszivárgott a genny.

A lavórhoz húzta a hokedlit. Ülve mosakodott, tiszta inget vett magára. Visszavánszorgott a priccsre. Nagy csend vette körül, mint halottat a sírboltban. Egy hónapon át naponként hurcolták kihallgatásra. Sértegették, megalázták, felzaklatták.

A csend víziói a penészes mennyezetre varázsolták egyik kihallgatójának, Jákob Sied századosnak kardvágással dekorált szigorú arcát, hallani vélte gyűlölködő hangját: „Győzelmi mámorában úgy viselkedett, mint egy jakobinus, amikor negyvenkilenc április ötödikén Szecsón főbelövette a plébánost, másnap meg Kókán végeztette ki a tisztelendőt. Vallja be: milyen kapcsolatai voltak a szélsőségesekkel? Petőfi, Vasvári, Táncsics, Madarász, az Egyenlőségi Társulat, a forradalmi terror eszméje ösztökélte ezekre a szörnyűségekre?”

Elmondta Siednek, utólag őszintén sajnálja, hogy a szélsőséges forradalmárokkal nem volt kapcsolata, ettől függetlenül a két plébánost föbe kellett lövetnie, mert Windischgrätz proklamációit a szószékről kihirdették, s gyalázták a szabadságharcot. A hátországból nem tűrhetett reakciós uszítókat. Azoknak a papoknak, akik igazi feladatukkal, a hitélettel foglalkoztak, sehol nem esett bántódásuk.

Másik kihallgatója, Friedrich Frantz százados fölényesen gúnyolta: „A mindig győző legyőztetett.” S akkor elöntötte a düh, s olyan durvaságokat vágott a fejéhez, amiktől zavartan visszahőkölt, s a kihallgatást dühösen megszakította. Hadászathoz értő ellenfelei is méltányolták túlerővel szembeni győzelmeit. Szolnok, Isaszeg, Gödöllő, Vác, Ipolyság, Léva, Dereszlény, Nagy-Salló, Komárom bevétele után a sereg, amelyet vezetett, kiérdemelte a *Semper victrix* nevet. S hogy mégsem lehetett *Mindig győző*, annak okai nem a katonáiban és nem benne keresendők.

Fogságának magányában, elesettségében sokat tépelődött. Bem szerencsésen

egyesítette magában a katonát és a forradalmárt, magához vette Petőfit, Vasvári is az ő közelében vezette szabadcsapatát... Keserves tapasztalataival a háta mögött, ha tehetné, Bemhez hasonlóan cselekedne.

A harcok szüneteiben bújta az újságokat, elgondolkodtatta egy-egy vers, publicisztika, hír vagy esemény, de nem avatkozott a politikába. Megmaradt katonának. Pedig az írásokon keresztül a forradalmi radikalizmus üzenetei is megérkeztek hozzá, s most a bukás keservében nagyot dobban a szíve, ha rájuk gondol... A tavaszi hadjárat győzelmein felbuzdulva, Madarász László forradalmi diktatúra bevezetését sürgette, válaszul a reakció rágalomhadjáratával lehetetlenné tette további szereplését... Vasvári a negyvennyolc júniusi párizsi munkásfölkelés tanulságait levonva arra figyelmeztetett, hogy a pénzarisztokrácia hatalmas, a polgári társadalom új elnyomást jelent... Az Egyenlőségi Társulat a hazaáruló nagybirtokosok földjeinek felosztását követelte... Táncsics továbbment, javasolta, az állam sajátítsa ki a kétezer holdnál nagyobb földbirtokokat, és azokat a kincstári birtokokkal együtt ossza fel a zsellérek között... A konzervatívok nyomására negyvenkilenc januárjában betiltották Táncsics szócsövét, a *Munkások Újsága* című néplapot.

Összegezve a radikalizmus törekvéseit, rövid tömondatokba sűrítve, felépített egy szép álmot, s jókedvre derült tőle... Forradalmi diktatúra és földosztás... A nemzetiségek szegényei is zászlaink alá özönlenek... Megduplázódik a honvédség... Bem a főparancsnok... Fellázad Kelet-Európa tengernyi jobbágya... Mindenütt földet osztanak... Miklós cárral és Ferenc Józseffel végez a guillotin... Petőfi a világszabadság nevében tüzeli a népeket: „Hiába ömlik, hősök, véretek / Ha a koronát el nem töritek...”... A tömegek előzönlük az uralkodók palotáit, s széttört koronákon járják győzelmi táncukat...

Nyikorgott az ajtó zárja. Kizökkent álmodozásából. Az ő, feltűzött szuronyal, a feleségét kísérte cellájába. Mióta fogoly, nem láthatta. A láncok megcsörrentek kezén, lábán, ahogy feléje indult mankójával. Nedves volt az arcuk, amikor megcsókolták egymást. Az ő elfordította fejét. Valami nagyon szépet szeretett volna mondani Emiliának, de nem találta a megfelelő szavakat...

A látogatási idő leteltével a szuronyos ő megindult feleségével, mintha rabot kísérne. Rároskadt a hokedlire... Csernovits Emília viruló, szép fiatal lány volt, amikor túl a negyvenen, nőül vette. Ideje nagy részét a csatatereken töltötte, ritkán találtak. Boldog órákat, napokat, heteket töltöttek együtt... Bokatorése miatt Kossuth kivonta a harcokból, s kinevezte aradi hadparancsnokká. Július tizedikén érkeztek Emíliával Aradra, a lakosság este fáklyás menettel fogadta. A vár kétemeletes parancsnoki épületében székel a törzsével, közel négyezer honvéd s száznegyvenhárom löveg tartozott hozzá, nagy mennyiségű munícióval.

Magányosan elfogyasztott utolsó vacsoráját követően, sokáig beszélgetett cellájában Sujánszky minorita atyával. Megtudta tőle, Táncsics bujkál a halálos ítélet elől, Görgei kegyelmet kapott... Elítélt tábornoktársai megszökhettek volna, Paszkevicz kozákjai napokig őrizetlenül hagyták őket, meglátogathatták barátaikat, anélkül, hogy becsületszavukat vették volna a visszatérésre. Paszkevicz kegyelmet kért a fogoly tisztek számára, de Ferenc Józsefet senki el nem téríthette bosszújától.

Az atya távozása után ledőlt a priccsre. Fáradtság nehezedett rá. Szeretett volna szabadulni testi, lelki fájdalmaiktól. Az álom elkerülte. Mardosta az önvád, mert nem akadályozta meg az árulást. El kellett volna fognia Görgeit. Könörgésével nem ért el semmit... Diktátori hatalma másnapján meglátogatta a várban Görgei. Zavarosan beszélt, csupa kétértelműséget mondott. Miután Görgei elment, elgondolkodott szavain, s szörnyű gyanú ébredt benne. Vissza akarta hívni a várba. Gyorsfutárt küldött utána. A diktátor nem fordult vissza. Újabb futárral akkor levelet küldött Görgeinek. Kérte, hogy

ne tegye le a fegyvert, vonuljon Erdélybe, egyesüljön Bemmel. Az öreg tábornok együttlétükkor meggyőzően magyarázta, nagy túlerő ellen is van megoldás: a gerillaháború! A szerb csetnik-gerillák példáját említette, akiknek generációi egymást váltva, eredményesen harcoltak a török elnyomás ellen...

A fegyverletétel Bem seregét is demoralizálta, hátrahagyott utóvédéi szétszéledtek. A tisztakar a szatmári békére gondolt, amikor a győztes osztrákok a legyőzött kurucokat közkegyelemben részesítették.

Gennyes lába miatt láztól borzongott. Egyre gyengült. Nehéz láncaitól már alig tudott mozdulni. Elvették egyenruháját, s a fekete civil ruhával arra figyelmeztetik, hogy nem katonaként hal meg. Márpedig ő élete végéig katona marad.

Legmélyebb bugyrából emlékeinek, szigorú apja tűnt fel, aki véznasága miatt papnak szánta. Szembeszállt vele. Határvidéki rác katonacsaládok csak testi fogyatékos fiaikat adták papnak... Keshedtsége ellenére, erősnek érezte magát. Az apai akarattal dacolva, tizenhat évesen beállt közkatonának, két év múlva hadapród lett. Kikupálódott, megedződött. A hatvanegyedik gyalogezredben századosi rangig emelkedett... Tudta, katonai képességeinek gyors kibontakozását a szabadságharcnak köszönhetette, s bármilyen keserves lesz is a vég, nem bánt meg semmit.

Nedves volt a homloka a láztól, már nem gondolt semmire, gyengeséget, bágyadságot érzett, s végül álom nélküli, jótékony, mély alvásba merült. Nem aludt sokat. Fölbredt a derengő hajnal fényére, amely átszűrődött a rácsozott ablakon. Mosakodott, rendbe hozta magát, mire érte jöttek. A lépcsőkön nem tudott mankóival menni. Úgy vitték.

Szemétszállító szekérderékban zötyögve érkezett a vesztőhelyre, ahol a katonák nagy négyszöget formálva, kettes sorokban álltak.

Ernst törzshadbíró távol maradt a kivégzésről, őt Schückl hadbíró százados képviselte. A bécsi forradalom első évfordulójának napján, 1849. október 6-án, Alois Howiger vezérőrnagy, várparancsnok volt a felelőse a kivégzés végrehajtásának.

Ócska, puha épületfából ácsolt bitófák sorakoztak egyenlő távolságban, egymás mellett, a tábornokok szemben álltak velük. A szekérderékből nézte őket. Az arcok katonákhoz méltó bátorságot, nyugodtságot, halálraszántást tükröztek. Volt, aki közömbösnek tűnt. Könny, meghatottság, félelem, düh, elkeseredettség, kétségbeesés, megalázottság, szomorúság egyikükön sem látszott. Az egyenruhás Leiningert kivéve, valamennyien sötétszínű civil ruhában, fehér ingben voltak.

Franz Bott, császári és királyi hóhér, magasszárú csizmát és frakkszerű öltönyt viselt. Rendkívül gyorsan, alapos hozzáértéssel végezte feladatát. Miután a hurkot az áldozat nyakába tette, fehér kendővel takarta arcát. A segédek kétoldalt rántottak a testen – s a kivégzés megtörtént.

Amikor őreá került a sor, a hóhér segíteni akart, de visszautasította. Előbb bekötöztette, sebzett lábát tette ki a szekérderékből, azután a másikat, majd mankójára támaszkodva a bitóhoz vánszorgott. Franz Bott nehezen tudta hosszú, sűrű szakálla alá csúsztatni a hurkot, épségben levő lábára nehezedett, de beteg lábát is kénytelen volt földre tenni, és ez iszonyatos fájdalommal járt. A hóhér arcára tette a fehér kendőt – s azután már nem érzett semmit.

A hóhér segédei alkonyaikor elföldelték a vértanúkat a bitófák tövébe. Franz Bott éjjel eladta a holttesteket. Damjanich János és Láhner György holttestét Mácsa faluba vitték Csernovics Péterhez, aki rokona volt a két vértanúnak. Titokban, éjszaka volt a temetésük a kúria parkjában, néhány résztvevővel... Egy héttel később, október 13-án

felrobbant az aradi vár kétemeletes parancsnoki épülete. Alois Howiger vezérőrnagy, a várparancsnok is elpusztult, több alattasával együtt.

2000

Cigány Anna dala

Cigány Anna énekelt a nagyváradi bodegában. A hegyes mellű, sugárzó szépségű fiatal lány hajnaltájt a bukásról, a bosszúról, az úriszékről, a kalodáról, a dézsmáról, a harácsról énekelt, mély átéléssel. Arcán könnycsepp gördült végig, érzései átáradtak a hallgatóság vegyes népségére. Babonázó hatású őstehetség volt.

Ady Endre a bodega belső sarokasztalánál ült Juhász Gyulával. Mélázva hallgatták a lány énekét. A bánatba pólyáit fekete reménytelenség utolsó strófájában felcsillant a fény, mert az erdőkben, nádasokban bujkálok élén megjelent Lőrinc pap, hogy igazságot tegyen.

– Évszázadok mélyéről fölmerült egy gyöngyszem – suttozta Juhász.

– Szegény vak Gyula sok régi dalt összegyűjtött, az ő tanítványa Anna – mondta Ady. – De ezt én sem hallottam, pedig sokat borozgattam éjszakákon át, ebben a sarokban.

Amikor hazaindultak, pirkadt a hajnal. Az égen nagy szürke felhőt hajtott a szél, keleti peremét aranyszínűre festette a felkelő nap. Valahol a magasban vadludak kiabáltak. Bekanyarodtak a parkba. A padok üresek voltak, a fák, virágok friss illatot leheltek.

– Nem sokkal a bukás után születhetett a dal – vélte Ady.

– Szerintem is – toldotta meg Juhász. – A vereségről, Dózsa kínszenvedéséről és haláláról, gyorsan terjedt a hír, s mint tudjuk, itt Várad körül Lőrinc tovább harcolt maradék seregével. Később ellentétes hírek terjengtek róla. Egyesek szerint elfogták, és Szent Lőrinc napján rostélyon megsütötték, mások azt állították, szervezi a bujdosókat az urak ellen.

Leültek a néma park egyik bokrok között megbúvó padjára.

– Keveset tud a ma embere a Dózsához pártolt papokról – mondta Ady. – Én is csak néhányról hallottam: Aszalai Kecskés Tamásról, Turkevey Ambrusról, a dévaványai papról, Borbás papról, a tolcsvai Illés papról, a kassai plébánosról, János mesterről, a sebesi Péter papról, a gecsei Benedek papról, a köleséri Mihály papról és Máté papról, aki kapitányként harcolt a rongyosok seregében. Homály fedi, mi lett a sorsuk? Kínhalál vagy bujdosás? Prédikátorok lettek, s gályarabság várt rájuk? Ki tudja? Sokkal többen lehettek, mint ahányról tudunk. A kispapok nyomorogtak, nem lelkesedtek a dőzsölőkért, megértették a nép búját-baját. A bukás valószínűleg legtöbbjüket tragédiába sodorta, meg kéne írni sorsukat, de sehol nincs nyom, ami segíthetne.

Miután megpihentek, továbbmentek. Juhász halkán és lassan ejtette a szót.

– Bezzeg Csáky Miklóst, a fölkelők dühödt ellenségét, legszívesebben szentté avatnák, mert Dózsa karóba húzatta, teljes főpapi díszben, stólástól és gyémántokkal ékesített, püspöksüvegestül... Arról hallgatnak, hogy a püspök elszerette és magánál tartotta egy kereskedő gyönyörű, fiatal feleségét, s ő adta kézre Dózsának. A kereske-

dőt elfogták, s halálra kínozták Budán az urak pribékei...

– Sokszor átéltem gondolatban Dózsa kínszenvedésének stációit – merengett Ady. – Sebesült fogolyként nyelte a tömény gúny, s a sértő fölényeskedés okozta keserűséget, s ami utána jött, keservesebb volt a keresztrefeszítésnél... A részleteket is tudatni kellene mindenkivel, mert bizonyítják a győztesek ocsmányságát. Dózsa bátor férfi volt, nem rimánkodott kegyelemért sem istenhez, sem emberhez. A Biblia kenyér és bor szimbóluma, a „vegyétek, egyétek, ez az én testem és vérem”, rémítő valóságként megjelent, az úri dáridóban... Hiszen jól tudod, halálra éheztetett emberei, a kegyelem reményében, nádsíp és hegedű hangjaira, s füttyszóra járták körülötte a toborzót, s minden körforgás után harapniuk és nyelniük kellett a testéből. Akinek nem volt vértől vörös a szája, azt lekasabolták. A szertartás alatt a jelenlévő urak, s a papok és barátok *Te Deum laudamus*t énekeltek... A fényűzésüket féltők irtották, megalázták, kínozták a jobbágyságot, szörnyűségeket eszeltek ki. Például Tolmácsi Kenderessy András jobbágyságot tüzes vaskereszttel bélyegeztette. A gubacsi csatában elfogott Dózsa-katonák fejére pedig izzó sisakot tettek...

Véget ért sétájuk a parkban. Beolvadtak Várad lüktető forgatagába. Ady Cigány Annára gondolt, reménytelenül szerelmes a zenekar prímásába, aki mást szeret. Érmindszenten, szülőháza ablakából, egyszer megbámulta a fiatal mandulafát. Legkorábban virágzott a gyümölcsfák közül. Másnap a tél végi fagy megölte minden virágát. Féltette Annát, mert túl korán bontotta szirmait.

1999

ISSN 1216-1861
ISBN 963 640 827 0

Z-könyvek

Felelős kiadó a szerző

Felelős szerkesztő Tabák András

000159 Tótfalusi Tannyomda, Budapest
Felelős vezető Nagy Lajos igazgató

Terjeszti a Könyvtárellátó Közhasznú Társaság